

Psihosocijalni prediktori namjere studenata za odlaskom iz zemlje

Fereža, Tena

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:655225>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-03-20**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

**PSIHOSOCIJALNI PREDIKTORI NAMJERE STUDENATA
ZA ODLAZAK IZ ZEMLJE**

Diplomski rad

Tena Fereža

Mentor: prof.dr.sc. Gorka Vuletić

Osijek, 2018.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Studij: Diplomski studij psihologije

Tena Fereža

**PSIHOSOCIJALNI PREDIKTORI NAMJERE STUDENATA
ZA ODLAZAK IZ ZEMLJE**

Diplomski rad

Društvene znanosti, polje: psihologija, grana: opća psihologija

Mentor: prof.dr.sc. Gorka Vuletić

Osijek, 2018.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Migracija.....	1
1.2. Odljev mozгова	3
1.3. Namjera za migracijom.....	4
1.4. Prediktori odlaska u inozemstvo	6
1.4.1. Demografski prediktori.....	6
1.4.2. Ekonomski prediktori.....	7
1.4.3. Socijalni prediktori.....	8
1.4.4. Psihološki prediktori	9
2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja.....	12
3. Metoda.....	12
3.1. Sudionici.....	12
3.2. Instrumenti.....	13
3.3. Postupak.....	15
4. Rezultati	16
4.1. Deskriptivna analiza varijabli	17
4.2. Spolne razlike	18
4.3. Prediktori namjere za odlazak iz zemlje	19
4.4. Izvori zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj	25
5. Rasprava	26
6. Zaključak.....	34
Literatura.....	36

Psihosocijalni prediktori namjere studenata za odlazak iz zemlje

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti psihosocijalne prediktore namjere za odlazak iz zemlje i poduzimanja konkretnih koraka za odlazak iz zemlje kod studenata završnih godina studija i apsolutenata te ispitati eventualne spolne razlike, a zatim dobiti konkretnije informacije o izvorima (ne)zadovoljstva životom u Hrvatskoj. U istraživanju je sudjelovalo 356 studentica i studenata Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, čiji se raspon dobi kreće od 22 do 42 godine. Rezultati su pokazali kako 44.7% sudionika ima namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo te da postoje spolne razlike u poduzimanju konkretnih akcija ka tome - muškarci su više izjavljivali da su poduzeli korake ka nalaženju posla u inozemstvu nego što su to činile žene. Nadalje, kao statistički značajni prediktori namjere za odlazak u inozemstvo pokazale su se varijable spol, sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus, broj bliskih prijatelja, te razina mentalnog zdravlja. Dakle, i demografske i socijalne i psihološke varijable doprinose, ali različito, objašnjenju varijance kriterija, odnosno namjere za odlazak iz zemlje, dok je ekonomska varijabla, nakon dodavanja varijable procjena mentalnog zdravlja, prestala biti statistički značajna - razina mentalnog zdravlja medijator je između samoprocjene ekonomskog statusa i namjere za odlazak iz zemlje. Pokazalo se kako su socijalne veze glavni izvor zadovoljstva, a ekonomska situacija izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

Ključne riječi: psihosocijalni prediktori, emigracija, brain drain, zadovoljstvo životom

Psychosocial predictors of students' intention to leave the country

The aim of this study was to investigate gender differences in taking concrete steps to leave the country and to determine the predictors of intention to migrate, and then get more specific information of sources of (dis)satisfaction with life in Croatia. A total of 356 students of University of J. J. Strossmayer in Osijek participated in this study, with ages ranging from 22 to 42. Results showed that 44.7% of participants have the intention of moving abroad and that there are gender differences in taking concrete actions on it – men stated more often than women that they have taken steps regarding finding the job abroad. Moreover, statistically significant predictors of intention to move abroad are variables: gender, participation in the Erasmus student exchange program, number of close friends, and the level of mental health. Thus, both demographic, social and psychological variables contribute to the explanation of the variance of criteria (intention to leave the country), while the economic variable (after adding of the variable level of mental health), has ceased to be statistically significant. The level of mental health is a mediator between self-assessment of economic status and intention to leave the country. It has been shown that social relationships (close people, society in general) are the main source of satisfaction, and the economic situation (corruption, unemployment, etc.) is a source of dissatisfaction with life in Croatia.

Keywords: psychosocial predictors, emigration, brain drain, life satisfaction

1. Uvod

U potrazi za boljim uvjetima života i rada sve veći broj ljudi, posebice mladih, planira ili se odlučuje otići živjeti i raditi u inozemstvo. Prve emigracije iz Hrvatske zabilježene su još u 15. stoljeću, a neki pokazatelji jasno upućuju na to da je Hrvatska jedna od europskih zemalja s najvećom zajednicom emigranata (Knezović i Grošinić, 2017). Posljednjih sedam godina, naročito nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine, uočljiv je trend povećanog iseljavanja hrvatskih državljana, čime je migracijski saldo (razlika između broja doseljenih i broja odseljenih u određenom vremenu) sve negativniji (Župarić-Iljić, 2016).

Među ljudima koji se odlučuju napustiti državu velik je postotak ljudi koji predstavljaju visokoobrazovano stanovništvo. Iako je teško utvrditi koliki je udio visokoobrazovanih ljudi koji su emigrirali iz Hrvatske, lako je pretpostaviti da su takvi pojedinci, koji predstavljaju vitalniji dio neke populacije, lakše pronalazili put u inozemstvo, kao i mogućnost zapošljavanja, što potvrđuje i broj renomiranih imena našeg podrijetla koja su, radeći u inozemstvu, postigla velike znanstvene uspjehe (Golub, 2004).

S obzirom da sve veći broj mladih obrazovanih ljudi odlazi živjeti i raditi u inozemstvo, ovim istraživanjem nastojala se ispitati namjera za istime na populaciji studenata završnih godina na Sveučilištu J. J. Strossmayer u Osijeku. Do sada najveći broj istraživanja o migracijama bio je usmjeren na ekonomske i demografske čimbenike koji, bez dileme, utječu na proces donošenja odluke o iseljavanju. Ipak, samo ti čimbenici nisu dovoljni pri proučavanju namjere za odlazak u inozemstvo te je važno proučiti i psihološke te socijalne faktore. Stoga, ovo istraživanje uzima u obzir i sve navedene čimbenike kao prediktore namjere za odlazak u inozemstvo te se provjerava koji od njih u većoj mjeri predviđaju tu namjeru.

1.1. Migracija

Pojam migracija dolazi od latinske riječi *migrare* koja znači preseljenje ili seobu (Golub, 2004). Možda najsuvremenija definicija migracije je ona predložena od strane Internacionalne Organizacije za Migraciju: "...kretanje osobe ili grupe osoba od jedne geografske jedinice do druge preko administrativne ili političke granice s namjerom privremenog ili stalnog ostanka na mjestu drugačijem od mjesta porijekla osobe" (Divinsky, 2005, prema Orosova i Gajdošova, 2017). Golub (2004) navodi kako se migracija kao posebna društvena pojava javlja onda kada je moguće ustanoviti njezinu vezu s određenom društvenom promjenom, bilo kao njen činilac ili njezina posljedica. Migracija kao društveni

čin javlja se jer pojedinac, mijenjajući prostor, mijenja i svoj status te postaje agent društvene promjene – kako u sredini koju napušta, tako i u onoj u koju dolazi. Osim navedenih, promjena se događa i unutar samog pojedinca. No, da bi se migracija definirala kao društveni čin, a ne prirodno stanje pojedinca, trebaju biti zadovoljeni sljedeći kriteriji: a) migracija je uvijek kretanje preko administrativne granice (bilo vanjske ili unutarnje); b) trajnog je karaktera te znači i c) prepoznatljivu društvenu promjenu za pojedinca koji migrira.

Prema Državnom uredu za Hrvate izvan Republike Hrvatske, otprilike 3 milijuna Hrvata i njihovih potomaka živi u inozemstvu. Čak i u suvremeno vrijeme, teško je pratiti i mjeriti broj odraslih osoba koje su iselile iz Hrvatske, s obzirom da se danas može putovati od zemlje boravka do finalne destinacije bez registriranja. Te dislokacije mogu biti kratkotrajne, ali određen broj njih tijekom godina postajao je trajan i neregistriran. Stoga, službene statistike emigracije iz Hrvatske mogu reflektirati samo registrirane slučajeve - uzimaju u obzir samo one osobe koje su otišle iz svog prebivališta na period duži od godine dana i obavijestile o tome Ministarstvo unutarnjih poslova (Knezović i Grošinić, 2017). Regija Slavonije, Baranje i Srijema 2015. godine generirala je omjerno najveći broj iseljenika. Prema dobno-spolnoj strukturi, blago prevladavaju muškarci (53.7%) i upravo je najviše onih koji odlaze u najproduktivnijoj radnoj i reproduktivnoj dobi (od 25 do 44 godine), njih 40%. Teško je donijeti jednoznačan zaključak o obrazovno-profesijskoj strukturi iseljenika radi toga što se podaci o zanimanju i struci unose u zbirku podataka MUP-a bez potrebe predočavanja dokaza o istinitosti upisanih podataka ili opravdanja zbog njihovog neupisivanja. Bez obzira na to, i nepotpuni podaci ukazuju na trendove povećanja iseljavanja osoba različitih obrazovno-profesijskih struktura – u 2015. godini iz Hrvatske je iselila 6 541 osoba bez stručne spreme (22.1%), 3 511 (11.8%) onih s nižom, 15 162 (51.4%) sa srednjom i 2 432 (8.2%) s visokom stručnom spremom (Župarić-Iljić, 2017). Prema zadnjim brojkama, u 2016. godini emigriralo je 36 436 ljudi, s neto migracijom od 22 451 ljudi. Jasno je da je prava brojka ljudi iseljenih iz Hrvatske i veća (duplo ili čak trostruko) od one koju predlažu službene statistike, a to pokazuju i brojke statističkih ureda drugih zemalja o imigraciji Hrvata u njihovu zemlju (Stubbs i Zrinščak, 2017).

Trenutno se procjenjuje da u Hrvatskoj živi 4 197 339 stanovnika, a smatra se da će se tijekom 2018. godine broj stanovnika smanjiti za 15 004 stanovnika i dostići brojku od 4 187 745 početkom 2019. godine (Hornstein-Tomić i Pleše, 2014).

1.2. Odljev mozgova

Iseljavanje iz Hrvatske u prošlosti razlikuje se od iseljavanja iz Hrvatske u današnje vrijeme – tada su iseljavali niskokvalificirani radnici koje domaće tržište rada niti nije imalo resursa zaposliti, a danas se sve više iseljavaju visokoobrazovani, mladi radnici (Karalić, 2017). Prema Le Brasu (2002; prema Mežnarić, 2003), migracija je populacijski fenomen koji je najteže predvidjeti, a to se pogotovo odnosi na migraciju visokoobrazovanog dijela društva jer je on najviše podvrgnut različitim utjecajima na tržištu radne snage. 'Odljev mozgova' ili *brain drain* odnosi se na odlazak visokoobrazovanih stručnjaka, znanstvenika i intelektualaca neke zemlje (Šverko, 1996), slikovito, 'mozgova', u inozemstvo. To nije sinonim za iseljavanje samo znanstvenika, već se veže uz "prostornu pokretljivost svih visokoobrazovanih kvalificiranih migranata koji (trajnije) prelaze međe nacionalnih država ili matičnih zemalja" (Golub, 1992). Dakle, visokokvalificirani migranti su oni koji posjeduju diplomu ili opsežna specifična znanja (Vertovec, 2002; prema Gorup, 2015). U pravilu, odljev mozgova predstavlja migraciju u kojoj poslodavci u razvijenim i bogatijim zemljama nude privlačnije i bolje radne uvjete te veća primanja visokoobrazovanim ljudima, nego što im se to nudi u njihovim vlastitim zemljama. U zadnje vrijeme u Hrvatskoj je sve veći problem što se iseljava velik broj zdravstvenih stručnjaka. Procjena je da je u razdoblju između 2013. i 2016. godine Hrvatsku napustilo 525 liječnika, što je ekvivalent broju liječnika koji rade u osječkoj i riječkoj bolnici (Hrvatska udruga bolničkih liječnika, 2017; prema Stubbs i Zrinščak, 2017).

Teorijski okviri istraživanja migracija visokoobrazovane radne snage svrstavaju se na dva osnovna principa – oni koji, proučavajući čimbenike odljeva mozgova, uporište pronalaze u velikim društveno-ekonomskim razlikama između razvijenijih i nerazvijenih zemalja (internacionalni model) te one koji objašnjenje ove pojave nalaze na individualnoj razini, ispitujući motivacijsko ishodište (individualni model). Prema internacionalnom modelu, odljev mozgova tretira se kao ljudski kapital – visokoobrazovani pojedinci kretali su se iz regija i zanimanja niske produktivnosti u regije i zanimanja visoke produktivnosti. Individualni model proučavanja *brain draina* drži kako se, uz ostale njegove faktore (socijalne, ekonomske, političke i obrazovne), na kraju dolazi i do razine samog pojedinca, koji ima određene kvalifikacije i individualne osobine te trajno ili na dulje vremensko razdoblje napušta zemlju porijekla. Pri donošenju odluke o odlasku u inozemstvo, važno je uzeti u obzir i faktore šireg (ekonomskog, političkog, obrazovnog), ali i užeg (profesionalnog i obiteljskog) društvenog konteksta. Kombinacije tih utjecaja čine pojedinačni socijalni obrazac, stoga je jasno kako se odljev mozgova treba tumačiti uzimajući u obzir pojedinca –

on sam donosi odluku zašto i gdje će realizirati svoje aspiracije te na koji će to način postići (Golub, 2004).

1.3. Namjera za migracijom

Jedan od prvih istraživača koji je pokušao objasniti što je namjera s psihološke strane gledišta je Ach. On je smatrao da je namjera za izvođenjem specifične akcije u specifičnoj situaciji prototip voljne akcije. Navodio je da jednom kada pojedinac stvori namjeru, to će kreirati odlučnost koja će ga navesti da izvede namjeravanu akciju kad se nađe u određenim uvjetima. Snaga odlučnosti određena je konkretnošću specifične namjeravane akcije i okolnosti – što su one konkretnije, to je intenzivnija odlučnost za obavljanjem te akcije (Gollwitzer, 1993; prema Orosova i Gajdošova, 2017).

Mnogo je studija u području migracija koje su se bavile migracijskim aspiracijama, a većina njih oslanja se na fenomen namjere za migracijom. U tom području, model koji je danas najspominjaniji je model očekivanja i vrijednosti (De Jong i Fawcett, 1981; prema Warnes Kjeøy, 2013), a predviđa da će, pri biranju ostanka ili odlaska, osoba izabrati alternativu od koje će moći maksimalizirati vrijednost, uzimajući u obzir vlastite subjektivne mogućnosti. Povezanost namjera i ponašanja gradi se na temelju sociopsihološke teorije razložne akcije (Ajzen i Fishbein, 1980; prema Warnes Kjeøy, 2013) i bliske joj teorije planiranog ponašanja (Ajzen, 1991; prema Warnes Kjeøy, 2013). Te teorije vide namjeru kao produkt socijalnih normi i očekivanja da će se ostvariti određeni cilj kao posljedica ponašanja. Prema ovom okviru, osoba koja razmišlja o migraciji važe potencijalne dobiti i gubitke povezane s iseljavanjem, a odlučuje se na migraciju jednom kad dobiti prevaguju nad gubitcima. Teorija razložne akcije pretpostavlja da je većina ponašanja od socijalne važnosti pod voljnom kontrolom, stoga se na ponašajnu namjeru gleda i kao na izravan čimbenik i kao na najbolji prediktor ponašanja (Warnes Kjeøy, 2013). Namjera za migriranjem definirana je kao zbroj očekivanih dobiti, kategoriziranih u dimenzije bogatstva, statusa, ugode, autonomije, afilijacije i moralnosti (Haug, 2008; prema Warnes Kjeøy, 2013).

Navedene teorije bihevioralnih namjera (teorija razložnih akcija – TRA i teorija planiranog ponašanja) uzimaju u obzir psihološke čimbenike te su jedine koje se mogu koristiti pri objašnjavanju namjere za migracijom, a da osim mikro/makroekonomskih, uključuju i psihološki čimbenik. Prema teoriji razložnih akcija (Ajzen i Fishbein, 1969; prema Warnes Kjeøy, 2013), namjera je primarni prethodnik svakog ponašanja i prediktivni je proces koji prethodi razložnoj akciji (Ajzen i Dasgupta, 2015). Što je snažnija namjera, veća je vjerojatnost da će se ponašanje i izvršiti. U okviru ove teorije, namjera se opisuje kao

konstrukt koji se sastoji od dva konceptualno nezavisna čimbenika. Prvo je stav prema ponašanju, odnosno procjena pojedinca koliko je ponašanje poželjno ili nepoželjno (Ajzen i Madden, 1986). Drugi čimbenik namjere je subjektivna norma – socijalni faktor koji se odnosi na percipirani socijalni pritisak da se ponašanje izvrši ili ne izvrši; odnosno motivacija da se ispune uvjeti te osobe ili grupe. Također, autori ove teorije definiraju i prethodnike stavova i subjektivnih normi – bihevioralna i normativna vjerovanja. Bihevioralna vjerovanja utječu na stav prema ponašanju – određena su vjerovanjem da će određeno ponašanje voditi određenoj posljedici i procjenom te posljedice. Normativna vjerovanja određuju subjektivne norme i vjerovanja su o tome što referentna grupa ili osoba misli da bi pojedinac trebao ili ne bi trebao napraviti, odnosno, bi li ili ne bi trebao izvesti to određeno ponašanje. Također, subjektivne norme su određene i motivacijom da se ispune očekivanja grupe (prema Warnes Kjeø, 2013). Ajzen i Dasgupta (2015) naglašavaju kako su glavni znakovi TRA zapravo vjerovanja i stavovi kao temelj za bihevioralne namjere koje onda vode k ponašanju, tj. akciji. Dakle, TRA smatra da su isti čimbenici u podlozi namjere za ponašanjem i samog ponašanja. Što se tiče namjere za migracijom, Haug i Kupiszewski (2008; prema Warnes Kjeø) navode kako je to možda slučaj kod internalnih migracija (unutar iste zemlje), ali ne i kod internacionalnih jer neki faktori mogu utjecati na namjeru, dok drugi utječu na ponašanja. Van Dalen i Henkens (2008) ispitali su ovaj problem i došli do zaključka da su namjere dobar prediktor budućeg ponašanja – svojim longitudinalnim istraživanjem došli su do nalaza da među sudionicima koji su u prvotnom mjerenju iskazali namjeru za odlaskom iz zemlje, 24% njih je to i učinilo u periodu od dvije godine. To se može smatrati relativno visokim postotkom, tj. može se zaključiti kako je vjerojatnost migracije veća kod onih pojedinaca koji su imali prethodnu namjeru za time te koji su po tom pitanju poduzeli konkretne akcije (Gardner et al. 1985; De Jong et al. 1985; Van Dalen – Henkens 2008, 2013; prema Gödri i Feleky, 2016). Postoje tri faze prije migracije. U fazi prije odlučivanja uključen je proces formiranja namjere, u predakcijsku fazu spada istraživanje i planiranje, a u akcijsku specifična akcija – migriranje (Orosova i Gajdošova, 2017). Ako se uzme u obzir da namjera nije stopostotni indikator stvarne akcije – migriranja, svakako bi bilo korisno ispitati i koliki je postotak onih koji imaju namjeru za odlaskom iz Hrvatske poduzelo konkretne akcije ka odlasku.

Studenti, kao budući akademski građani države, predstavljaju intelektualni i profesionalni potencijal te se, samim time, smatraju i nositeljima gospodarskog razvoja. Odlazak mladih, visokoobrazovanih ljudi u inozemstvo uzrokuje štetu s dugoročnim posljedicama za matičnu zemlju te je bitno proučiti njihovu namjeru za odlaskom u

inozemstvo i prepoznati čimbenike koji stoje u podlozi te namjere i na taj način ublažiti njegove moguće posljedice (Mlikota i Prelas-Kovačević, 2013).

1.4. Prediktori odlaska u inozemstvo

Mnoga istraživanja na temu zašto se ljudi odlučuju napustiti svoju državu i otići živjeti i raditi u drugu usredotočuju se na ulogu ekonomskih faktora (Rumbaut, 1994; prema Li i sur., 2012) i navode kako ljudi iz siromašnijih država imaju tendenciju migrirati u bogatije države. Općenito, istraživanja ovog područja zanemarivala su psihološke faktore koji su u podlozi tih odluka. Ipak, u nedavnoj njemačkoj studiji na temu migriranja visokoobrazovanog stanovništva, Verwiebe, Mau, Seidel i Kathman (2010; prema Li i sur., 2012) u obzir uzimaju i socijalne prediktore migracije, kao što su društveni odnosi, tj. socijalne mreže. Postoji, također, mali, ali rastući broj literature o psihološkim odrednicama želje za migracijom (Hanson Frieze i Boneva, 2006). Takvi radovi osvrću se na to zašto se neki ljudi odlučuju ostatu u svojoj državi, iako je ekonomska situacija loša, a drugi odlučuju otići, kao i zašto ljudi odlučuju otići živjeti i raditi u inozemstvo, iako je njihova država porijekla bogata (Van Dalen i Henkens, 2007; Boneva i Freieze, 2001).

1.4.1. Demografski prediktori

Mlađe stanovništvo smatra se mobilnijim samim time što migracijom imaju manje za izgubiti s novčane, ali i s psihološke strane. Pri analiziranju obrazaca migracije u Njemačkoj nakon ujedinjenja, Burda (1993; prema Warnes Kjeøy) je pronašao kako je dob negativno i visoko povezana sa sklonošću migraciji. Većina je emigranata mlado, radno sposobno stanovništvo – više od 50% emigranata je u dobi od 20 do 44 godine (Stubbs i Zrinščak, 2017). Kada se uspoređuju podaci iz 2012. i 2016. godine, jasno je vidljivo kako posljednjih godina dolazi do znatnih promjena u dobnoj strukturi iseljenog stanovništva, odnosno pomlađivanja iseljeničkog kontingenta 2016. godine (Pokos, 2017). U odrastanju svakog pojedinca važno je zaposlenje nakon završenog formalnog obrazovanja, a upravo se (ne)zaposlenje pokazalo kao značajan problem i izvor nezadovoljstva mladih u većini industrijskih zemalja. Mladi često završavaju obrazovanje bez dovoljno praktičnog iskustva te su u nepovoljnoj situaciji na tržištu rada (Galešić i sur., 2002; prema Relja, Reić Ercegovac i Čerenić, 2015). U Hrvatskoj, najveći udio nezaposlenih imaju mlade osobe od 20 do 35 godina. Dakle, mladi, visokoobrazovani ljudi teško pronalaze zaposlenje te su spremni raditi i niže kvalificirane poslove, a nerijetko napuštaju Hrvatsku ili su to spremni učiniti ukaže li im se za to prilika (Ilišin, 2002; prema Relja, Reić Ercegovac i Čerenić, 2015).

Jedna od determinanti namjere odlaska u inozemstvo je i spol. Prema Kostenjevečki (2002): "...varijabla spol djeluje posredno na namjeru odlaska jer je povezana s vrijednostima pripadanja i priznanja koje studentice procjenjuju važnijima od studenata". To bi značilo da će muškarci biti skloniji otići raditi i živjeti u inozemstvo. Slično je dobiveno u istraživanju Hornstein-Tomić i Pleše (2014); s obzirom na spolnu strukturu, u ukupnom broju odseljenih osoba u inozemstvo, veći je bio udio muškaraca – 55.6%. Također, u diplomskom radu Ive Šverko (1996; prema Gorup, 2015), na uzorku studenata pokazalo se da su studenti s ambicioznijim obrazovnim planovima, oni kojima netko blizak živi u inozemstvu te studenti muškog spola skloniji odlasku. U recentnijem istraživanju Karalića (2017), pokazalo se kako je u razdoblju od 2006. do 2016., od ukupnog broja odseljenih iz Hrvatske, veći udio muškaraca u odnosu na žene (2016. godine – 54,1%), a pretpostavlja se da će taj broj i dalje kontinuirano rasti. Također, kada je pitanje donošenja odluka, pokazalo se kako žene imaju tendenciju duže ispitivati različite aspekte situacije prije nego krenu izvoditi konkretne akcije (Heitler, 2012).

Sve je veći broj programa koji su namijenjeni studentima, a koji im pružaju mogućnost iskušavanja studiranja i rada u inozemstvu (Vertovec, 2002; prema Gorup, 2015). Sudjelovanje u programima akademske mobilnosti povećava mogućnost stjecanja kvalitetnijeg obrazovanja, a samim time i izgleda za zaposlenje (Dragun i Relja, 2006; prema Relja, Reić Ercegovac i Čerenić, 2015). Programi poput ERASMUS-a otvaraju nove vidike i uvide studentima o tome kakav je način života i mogućnosti zaposlenja izvan države. Pokazalo se i kako u inozemstvo češće odlaze istraživači koji imaju značajno predemigracijsko iskustvo (usavršavanje, suradnja na inozemnim projektima, kontakt s inozemnim kolegama i dr.), posebno ako su bili na znanstvenom usavršavanju u inozemstvu (Prpić, 1989; prema Kostanjevečki, 2002). Hrvatska se svrstava u zemlje s iznadprosječnom stopom odlazne studentske mobilnosti, a ona može biti vezana uz odljev mozgova (Ivošević i Šćukanec, 2012). Stoga, povećava se svijest o tome kako su upravo studenti koji su iskusili inozemno studiranje potencijalni budući migranti (Vertovec, 2002; prema Gorup, 2015).

1.4.2. Ekonomski prediktori

Većina istraživanja upućuje na to da je migracija primarno motivirana ekonomskim faktorima. Ti rezultati nisu iznenađujući uzimajući u obzir da ljudi gotovo uvijek iseljavaju sa svrhom poboljšanja svojih materijalnih uvjeta (Sprenger, 2013). U velikom broju zemalja u razvoju, nezaposlenost i niski prihodi smatraju se temeljnim faktorima koji vode migrante ka prosperitetnijim i dinamičnijim područjima s većim mogućnostima zaposlenja. Ostali

ekonomski faktori koji potiču migraciju mogu se podijeliti u "push" i "pull" faktore, odnosno, ljudi se iseljavaju zbog okolnosti koje su ih 'otjerale' iz mjesta njihova porijekla ili su 'povučeni' privlačnim uvjetima koje pruža država u koju useljavaju. "Push" faktori su, na primjer, niska produktivnost, nezaposlenost i nemogućnost razvoja, loši ekonomski uvjeti, manjak prilika za napredovanje, manjak prirodnih resursa i dr., a svi oni mogu ponukati ljude da potraže bolje uvjete u inozemstvu. "Pull" faktori odnose se na one koji privlače migrante u određeno područje – bolje zaposlenje, veće plaće, bolji radni uvjeti i dr. (Kainth, 2010). U slučaju da pojedinac smatra da je njegova financijska situacija zadovoljavajuća ili više od toga, manje su šanse da će željeti otići živjeti i raditi u inozemstvo (Heering, van der Erf i van der Wissen, 2004).

1.4.3. Socijalni prediktori

Namjera o migraciji često je pod utjecajem prijatelja, članova obitelji i rođaka koji žive u istoj zemlji, ali i onih koji žive u inozemstvu. Tako, studenti koji studiraju u inozemstvu češće odlučuju ostati raditi tamo, a oni potiču i druge studente, odnosno, svoje prijatelje da također migriraju (Avetikyan, 2013). Socijalna podrška smatra se mrežom pojedinačnih socijalnih kontakata i odnosa, socijalne integracije i odnosa unutar primarne grupe s karakteristikama kohezivnosti. Ona se odnosi na one funkcije koje za pojedinca imaju za njega značajne osobe (obitelj, prijatelji, rodbina...), a uključuje instrumentalnu (akcije koje vrše drugi, a ispunjavaju odgovornosti u okviru uloga), socijalnu (potvrđivanje i iskazivanje ljubavi, brige) i informacijsku pomoć (savjeti i informacije koje olakšavaju životne uvjete) (Mirčeta, 2008). Socijalna podrška i odnosi s drugima nisu samo baza mentalnog zdravlja, već mogu služiti i kao zaštita od negativnih efekata različitih stresora (Horwitz i Scheid; prema Dhillon i Hafiz, 2017), a također je povezana s psihološkom dobrobiti (Ward, Bochner i Furnham, 2003; prema Dhillon i Hafiz, 2017). U sociološkim studijama pokazalo se da se efekti psiholoških problema smanjuju kad postoji snažna socijalna podrška (Khuo i Tsai, 1986; prema Dhillon i Hafiz, 2017), što je važno kada je u pitanju migracija jer ona sama po sebi, ali i samo planiranje ili namjera za migracijom, donosi mnoge stresore u život osobe. Teorija migrantskih mreža fokusira se na ulogu drugih ljudi u olakšavanju, pružanju podrške i integraciji migranata. Istraživači su došli do nalaza kako su migrantske mreže iznimno važne u mnogim fazama migracijskog procesa (De Haas, 2010; prema Warnes Kjeoy, 2013). Poznavanje nekoga tko je emigrirao značajno povećava vjerojatnost migracije i oblikuje izbore migracijskih lokacija, a mogu utjecati i na odluku o ostanku na toj lokaciji (Warnes Kjeoy, 2013). Kad se proučava mreža prijatelja i kolega, 57.1% studenata s namjerom za

odlaskom iz zemlje ima prijatelje koji žive ili su živjeli u inozemstvu. To se objašnjava lančanom migracijskom teorijom – posjedovanje socijalnih kontakata u inozemstvu smanjuje rizike povezane s migracijom na način da oni potencijalnim migrantima pružaju pristup informacijama o zaposlenju, pronalasku stana i sl. (Negron, 2012).

Obiteljske veze imaju specifičnu ulogu u formiranju namjere za migracijom – one mogu istodobno i podupirati i kočiti namjeru za odlaskom (Avetikyan, 2013). Također, Herman i Ostrander (2007) tvrde kako su obiteljska kohezivnost i podržavajući odnosi među članovima obitelji povezani s psihološkom adaptacijom osobe i nižom razinom depresije. Dhillon i Hafiz (2017) u svom su istraživanju došli do nalaza da je sistem socijalne podrške nemigranata jači nego kod migranata te da ljudi koji ostaju u svojoj državi imaju više razine podrške. Suprotno tomu, Hercog i van de Laar (2013) tvrde kako studenti koji imaju podršku obitelji, značajno više planiraju odlazak u inozemstvo u bližoj budućnosti nego oni koji tu podršku nemaju te kako je podržavajuće obiteljsko okruženje nužno za mogućnost pojedinca da ode živjeti u inozemstvo. Također, pokazalo se kako 79,8% sudionika u istraživanju Avetikyana (2013) koji su naveli da bi privremeno otišli živjeti i raditi u inozemstvo, tamo imaju člana obitelji. Tome u prilog ide i istraživanje Toma i Vause (2011; prema Warnes Kjeoy, 2013) kojim se pokazalo kako se ljudi koji su umreženi s ljudima koji žive u inozemstvu, češće odlučuju na odlazak iz zemlje. Također, Negron (2012) govori kako, prema lančanoj teoriji migracije, socijalni kontakti u inozemstvu, posebice ako su to bliski članovi obitelji, smanjuju rizik povezan s migracijom na način da pružaju potencijalnim migrantima pristup informacijama o budućim stanovima, zaposlenju i dr., te da će pojedinci s malo ili nikakvim vezama u inozemstvu teže donositi odluku o migraciji.

1.4.4. Psihološki prediktori

Psihološki čimbenici kao prediktori namjere za odlaskom iz zemlje nisu bili toliko često istraživani, iako je njihov utjecaj vrlo važan – npr., dobri uvjeti života (zaposlenje, riješeno stambeno pitanje i sl.) znatno utječu na dobrobit, a može se pretpostaviti da ljudi koji namjeravaju iseliti iz zemlje, nisu zadovoljni u tom pogledu.

Dobrobit je kombinacija zadovoljstva pojedinca onime čime se svakodnevno bavi i osjećaja vrijednosti zbog svog doprinosa društvu (psihološki aspekt dobrobiti), kvalitete njegovih veza s bliskim mu osobama (socijalni aspekt dobrobiti), sigurnosti financija (financijski aspekt dobrobiti), dobrog fizičkog zdravlja (fizički aspekt dobrobiti) i sl. Iako su ti elementi univerzalni za sve kulture, vjere i nacionalnosti, ljudi kreću različitim putevima u povećanju vlastite dobrobiti (Rath i Harter, 2010). Dobrobit ima svoju kognitivnu i

emocionalnu komponentu. Kognitivno vrednovanje dobrobiti temelji se na različitim globalnim procjenama – zadovoljstvo životom, ispunjenost, smisao te procjenama zadovoljstva na pojedinim područjima (fizičko zdravlje, posao, brak, obitelj, slobodno vrijeme i sl.). Emocionalna komponenta odnosi se na procjenu učestalosti ugodnih emocija (Watson, Clark i Tellegen, 1988; prema Miljković, 2013). Životni događaji najviše utječu na dobrobit kada smanjuju ili povećavaju pojedinčevu vjerojatnost postizanja određenih ciljeva. Događaji koji su jako povezani s osobnim ciljevima imaju jači utjecaj na pojedinčevu dobrobit. Postoji puno mjera dobrobiti. Međunarodni indeks dobrobiti (Cummins, Eckersley, Pallant, Van Vugt i Misajon, 2003) sastoji se od dva podindeksa – indeks osobne dobrobiti (PWI) te indeks nacionalne dobrobiti (NWI). Indeks osobne dobrobiti mjera je sveukupnog zadovoljstva osobnim životom, a domene obuhvaćaju zadovoljstvo standardom života, zadovoljstvo zdravljem, zadovoljstvo postignućima u životu, zadovoljstvo osobnim odnosima, zadovoljstvo sigurnosti, zadovoljstvo povezanosti sa zajednicom i zadovoljstvo sigurnosti u budućnost. Diener (1984) definira zadovoljstvo životom obilježjem subjektivne dobrobiti jer naglašava pojedinčeve vlastite procjene. Zadovoljstvo životom je stupanj u kojem pojedinac pozitivno procjenjuje kvalitetu svog života u cjelini (Veenhoven, 1995; prema Mara i Landesmann, 2013). DeJong (2000) pronašao je kako je zadovoljstvo životom važan čimbenik namjere za iseljenjem iz zemlje. Otrachshenko i Popova (2012) svojim istraživanjem pokazali su da ljudi koji procjenjuju da su nezadovoljniji životom češće izražavaju namjeru za odlaskom iz zemlje, odnosno da zadovoljstvo životom ima negativan utjecaj na odluku pojedinca o migraciji i snažan je prediktor te odluke. To može značiti da zadovoljstvo životom može sadržavati neke komponente kao što su pojedinčevi ukusi, preferencije i samoprocjena vlastitog života, koje sudjeluju u procesu donošenja odluke o migraciji, ali su teško mjerljive. Slične rezultate dobili su i Graham i Markowitz (2011) i Chindarkar (2014) – subjektivna dobrobit i namjera za migracijom negativno su povezane. Ivlevs (2015) svojim istraživanjem dobio je rezultate koji ukazuju da osobe koje su najviše i najmanje zadovoljne svojim životom najčešće izražavaju namjeru za iseljavanjem. S obzirom na rezultate tih istraživanja, korisno bi bilo istražiti razlikuju se osobe koje iskazuju namjeru za odlaskom iz Hrvatske u procjenama zadovoljstva svojim životom.

Gorup (2015) navodi kako su u dosadašnjim odlukama treba li napustiti Hrvatsku i otići živjeti i raditi u inozemstvo, važnu ulogu imali i faktori osobnog psihološkog nezadovoljstva raznim pitanjima - nemogućnost rješavanja pitanja zaposlenja, stambenog pitanja, ali i općom stvarnom i percipiranom nepovoljnom situacijom u državi i društvu. Takvu situaciju često definiraju velike razine mita i korupcije na različitim razinama vlasti,

sporost i nesređenost pravosuđa u rješavanju sporova, nedostatak političke kulture, neuvažavanje ljudskih i manjinskih prava i sl. Također, jedno je istraživanje pokazalo kako se manje ljudi iseljava iz relativno nesretnih zemalja kako se ukupna razina sreće u tim zemljama povećava (Polgreep i Simpson, 2011). Prema tome, potrebno je ispitati koliko su ljudi zadovoljni pojedinim aspektima dobrobiti specifično vezanim uz život u određenoj zemlji – moguće je da bi takvo nezadovoljstvo moglo biti i prediktor odlaska iz te zemlje. U svrhu ispitivanja subjektivnih pokazatelja nacionalne dobrobiti, razvijen je Indeks nacionalne dobrobiti koji procjenjuje zadovoljstvo na šest domena - zadovoljstvo ekonomskom situacijom, zadovoljstvo stanjem okoliša, zadovoljstvo socijalnim uvjetima, zadovoljstvo vladom, zadovoljstvo biznisom i poduzetništvom i zadovoljstvo nacionalnom sigurnosti (Cummins, Eckersley, Pallant, Van Vugt i Misajon, 2003).

Mentalno zdravlje je stanje dobrobiti u kojem je pojedinac svjestan svojih mogućnosti, može se nositi sa svakodnevnim životnim stresorima i raditi produktivno te doprinosti svojoj zajednici (World Health Organization, 2014). Studije pokazuju kako je migracija pozitivno povezana s mentalnim zdravljem i dobrobiti migranata. Također, migracija se pokazala kao čimbenik koji doprinosi poboljšanju statusa socijalnog i mentalnog zdravlja pojedinca, pogotovo kod žena i grupa koje su imale niži mentalni status u zemlji porijekla prije migracije. Faktori koji su povećali razinu mentalnog zdravlja migranata u zemlji dolaska uključuju boravak u toj zemlji duži period (dulje od tri godine), dobre prilike za zaposlenjem, pridruživanje članovima obitelji koji su već u zemlji dolaska, bolje usluge javnih službi i sl. Te studije proizvele su i rezultate koji upućuju na to da su doseljenici zdraviji nego domoroci na različitim dimenzijama zdravlja, uključujući i mentalno (Williams i Collins, 1995). Dakle, pametno je istražiti je li razina mentalnog zdravlja dobar prediktor namjere za odlaskom iz zemlje.

Iako su stope iseljavanja iz Hrvatske visoke već godinama, u posljednje vrijeme taj trend je sve zamjetniji. Postoji podloga za vjerovati da se prediktori migracije, ili bar jačina njihovog utjecaja, mijenja kako se ekonomija i drugi faktori u zemlji mijenjaju. Stoga, ovo istraživanje bavi se dodatnim psihološkim i socijalnim varijablama koje nisu bile uključene u prijašnja istraživanja, kako bi se predvidjele namjere mladih ljudi za odlazak iz zemlje, razlikama u spolu s obzirom na poduzimanje konkretnih akcija za odlaskom te identificiranjem izvora zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

2. Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je istražiti psihosocijalne prediktore namjere studenata za odlazak iz zemlje, postotak studenata koji su poduzeli konkretne korake u tom smjeru te izvore njihovog zadovoljstva i nezadovoljstva životom.

Problemi

Problem 1: Ispitati postotak i eventualne spolne razlike u skupini onih koji su poduzeli konkretne akcije za odlazak iz zemlje.

Problem 2: Ispitati psihološke, socijalne, demografske i ekonomske varijable kao potencijalne prediktore namjere studenata za odlaskom iz zemlje.

Problem 3: Ispitati izvore zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj studenata osječkog Sveučilišta.

Hipoteze

Hipoteza 1: Očekuje se da će muškarci biti brojniji u skupini onih koji su izvijestili da su poduzeli konkretne akcije ka odlasku iz zemlje.

Hipoteza 2a: Očekuje se da će različiti prediktori u različitoj mjeri objašnjavati namjeru za odlaskom – snažniji prediktori bit će socijalna podrška i nezadovoljstvo životom, a socioekonomski status slabiji.

Hipoteza 2b: Očekuje se da će psihološke i socijalne varijable biti značajniji prediktori namjere za odlaskom u odnosu na demografske i ekonomske.

Hipoteza 3: Očekuje se da će socijalne veze biti izvor zadovoljstva, a ekonomska situacija i njeni aspekti izvor nezadovoljstva.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo $N=356$ studentica i studenata Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Od toga je $N=156$ studenata i $N=200$ studentica. Raspon dobi sudionika kreće se od 22 do 42 godine, a prosječna dob sudionika je $M=24.47$ ($SD=2.309$). Kriterij za sudjelovanje u istraživanju je godina studija – sudionici su mogli biti redovni i izvanredni studenti završnih godina fakulteta s osječkog Sveučilišta (četvrta i peta godina, apsolvanti) te osobe koje su

diplomirale u posljednje tri godine na nekom od fakulteta na Sveučilištu u Osijeku ($n=69$; 19.4 %). Najveći broj sudionika pohađa petu godinu fakulteta ($n=226$; 63.5 %). Istraživanje je obuhvaćalo studente svih fakulteta s osječčkog Sveučilišta, a najveći broj ih je s Fakulteta elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija ($N=122$; 34.3 %), zatim s Medicinskog fakulteta ($N=63$; 17.7 %) te Filozofskog fakulteta ($N=62$; 17.4 %).

Od ukupnog ($N=356$) broja sudionika, njih $n=159$ (44.7 %) ima namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo, od kojih su 46.5 % ($N=74$) studentice i 53.5 % ($N=85$) studenti.

3.2. Instrumenti

U ovom istraživanju korišteni su sljedeći instrumenti: Indeks osobne dobrobiti (Personal Wellbeing Index – PWI; International Wellbeing group, 2013), Indeks nacionalne dobrobiti, Kontinuum mentalnog zdravlja – kratka forma te su prikupljeni sociodemografski podaci kao i dodatna pitanja (npr. podatak o tome žele li sudionici otići živjeti i raditi izvan zemlje).

Upitnik općih sociodemografskih podataka obuhvaćao je informacije o: 1) spolu, 2) dobi, 3) fakultetu kojeg sudionik pohađa, 4) godini studija (četvrta, peta, šesta, apsolvent), 5) procjeni vlastitog ekonomskog statusa (puno ispod prosjeka, malo ispod prosjeka, prosječno, malo iznad prosjeka, puno iznad prosjeka). S obzirom da je ovaj diplomski rad napravljen u okviru većeg istraživačkog projekta, u njemu postoje i dodatne socio-demografske informacije koje nisu relevantne za ovaj rad.

Indeks osobne dobrobiti (PWI). Za ispitivanje zadovoljstva sudionika pojedinim aspektima njihova života, primijenjen je indeks osobne dobrobiti (eng. Personal wellbeing index; International Wellbeing Group, 2013) koji je skala samoprocjene. Upitnik sadrži 7 skala koje se odnose na osobnu dobrobit. Odgovori se daju na skali Likertovog tipa od 11 stupnjeva (0 – nimalo nisam zadovoljan, 10 – u potpunosti sam zadovoljan). Originalni rezultati se transformiraju u postotak skalnog maksimuma (%SM) u svrhu uspoređivanja Indeksa osobne dobrobiti s drugim skalama u terminima njihovih aritmetičkih sredina i standardnih devijacija. Skalom se mjeri sedam domena zadovoljstva životom: životni standard, zdravlje, postignuća u životu, odnosi, sigurnost, povezanost zajednice i sigurna budućnost. Svaka od sedam domena se može analizirati kao zasebna varijabla ili se bodovi sa svih domena mogu sumirati kako bi se dobila prosječna ocjena koja predstavlja subjektivnu dobrobit, pri čemu viši rezultat ukazuje na više zadovoljstvo životom i višu subjektivnu dobrobit. Pouzdanost upitnika iznosi između 0.83 i 0.85. Cronbach alfa ovog upitnika je 0.83.

Indeks nacionalne dobrobiti (NWI). NWI ispituje koliko su sudionici zadovoljni životom u Hrvatskoj. Upitnik sadrži 7 skala koje se odnose na nacionalnu dobrobit. Odgovori se daju na skali Likertovog tipa od 11 stupnjeva (0 – nimalo nisam zadovoljan, 10 – u potpunosti sam zadovoljan). Svaka od sedam domena se može analizirati kao zasebna varijabla ili se bodovi sa svih domena mogu izračunati kao prosječna ocjena kako bi se dobio indeks nacionalne dobrobiti. Pouzdanost iznosi između 0.83 i 0.85, a Cronbach alfa u ovom istraživanju iznosi 0.72.

Kontinuum mentalnog zdravlja – kratka forma (MHC-SF). Za ispitivanje tri komponente dobrobiti – emocionalne, socijalne i psihološke koristio se Kontinuum mentalnog zdravlja – kratka forma (MHC-SF; Keyes, 2009). Nastao je kao skraćena verzija "Kontinuum mentalnog zdravlja – duži oblik". Iz njega je odabrano 14 čestica koje najbolje opisuju svaki element unutar tri komponente dobrobiti. Subskala emocionalne dobrobiti (tri čestice) definirana je u terminima pozitivnog afekta/zadovoljstva s životom. Socijalna dobrobit mjeri se s pet čestica koje predstavljaju socijalni doprinos, socijalnu integraciju, socijalnu aktualizaciju, socijalno prihvaćanje i socijalnu povezanost. Psihološka dobrobit mjeri se s šest čestica: samoprihvatanje, upravljanje okolinom, pozitivni odnosi s drugima, osobni razvoj, autonomija i svrha života. Sudionici su trebali procijeniti čestinu doživljavanja svakog simptoma pozitivnog mentalnog zdravlja na Likertovoj ljestvici od šest stupnjeva, temeljeno na iskustvu koje su imali u zadnjih šest mjeseci (nikad, jednom ili dvaput, jednom tjedno, nekoliko puta tjedno, gotovo svaki dan, svaki dan). Rezultat se može formirati kontinuirano i kategorički. Kontinuirano bodovanje je zbroj odgovora na 14 čestica – veći rezultat označava bolje mentalno zdravlje. Rezultati se mogu analizirati u vidu tri odvojena rezultata za emocionalnu, psihološku i socijalnu dobrobit, ali i u vidu jedinstvenog zbroja rezultata koji može predstavljati generalnu mjeru dobrobiti. Kategoričko bodovanje odnosi se na "mentalno zdravlje u bujanju", "mentalno zdravlje u padu" i "umjereno mentalno zdravlje". U ovom istraživanju koristilo se samo kontinuirano bodovanje. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije upitnika u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0.927$.

Dodatna pitanja. Iz okvira većeg istraživačkog projekta, korištena su samo pitanja relevantna za problem istraživanja ovog rada. Valja spomenuti pitanje koje je u ovom istraživanju služilo kao kriterijska varijabla, a to je: "Želite li otići živjeti i raditi u inozemstvo?" na koje su sudionici odgovarali s "DA" ili s "NE". Nadalje, kao prediktori su u model uvrštena i sljedeća pitanja:

- "Jeste li tijekom studija bili u programu studentske razmjene? (Erasmus, Erasmus Plus itd.)";

- "Koliko imate bliskih prijatelja (npr. prijatelja s kojima možete razgovarati o privatnim problemima i na koje možete računati)?";
- Kako biste općenito procijenili razinu podrške koju primete od članova obitelji?; "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?"

3.3. Postupak

Ovaj diplomski rad dio je većeg istraživačkog projekta, na temu "Zašto mladi visokoobrazovani ljudi napuštaju Osijek", a provedeno je od siječnja 2017. do svibnja 2017. godine. Kriterij za sudjelovanje u istraživanju bio je da su sudionici studenti završnih godina studija (četvrta, peta, šesta godina, absolventi) ili su ga završili u posljednje tri godine u trenutku provođenja istraživanja. Uzorak je prikupljan dvama pristupima jer nije bilo moguće, u okviru vremena i financija, osobno metodom papir-olovka susresti i ispitati sve absolvente i nedavno završene studente. Prvi pristup je elektronskim putem, u svrhu čega je stvorena i *online* verzija upitnika koja je objavljena na internetskoj stranici *Facebook* (*Facebook* stranica Studentski servis Osijek te privatni profili osoba koje su sudjelovale u provođenju projekta). Poveznice na upitnik dodatno su se distribuirale metodom snježne grude - svi su bili pozvani da prosljede poveznicu na upitnik poznicima koji odgovaraju kriterijima za sudjelovanje u istraživanju. Sudionici su klikom na poveznicu mogli otvoriti, pročitati uputu i ispuniti upitnik. Ispunjavanje upitnika trajalo je oko 30 minuta.

Također, istraživanje je provedeno i metodom papir-olovka, nakon što su Uprave fakulteta odobrile provedbu istraživanja te su autorice istraživanja dogovorile s predmetnim profesorima termine provedbe istraživanja tijekom održavanja redovne nastave u prostorijama fakulteta. Istraživanje se provodilo grupno. Nakon što je svaki sudionik primio upitnik, autorice istraživanja dale su pojašnjenje cilja istraživanja te kratku usmenu uputu o načinu ispunjavanja upitnika. Na poleđini upitnika bio je napisan e-mail kontakt na koji su se sudionici mogli javiti u slučaju pitanja u vezi upitnika ili rezultata istraživanja.

U oba slučaja, sudionici su prije ispunjavanja upitnika bili upoznati s informacijama kako je istraživanje u potpunosti anonimno i dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja. Nadalje, sudionicima je objašnjeno kako će se njihovi rezultati analizirati na razini grupnih rezultata isključivo u znanstveno-istraživačke svrhe. Po završetku ispunjavanja upitnika sudionici su zamoljeni da provjere jesu li odgovorili na sve tvrdnje.

4. Rezultati

Prikupljeni podaci statistički su analizirani pomoću programskog paketa *SPSS for Windows*, verzija 20. Statistički postupci korišteni u analizi podataka obuhvaćaju standardne mjere deskriptivne statistike, parametrijske (binarna logistička regresija) i neparametrijske (hi-kvadrat test) postupke.

Na početku obrade provjerilo se distribuiraju li se rezultati po normalnoj raspodjeli na cijelom uzorku, radi provjere preduvjeta parametrijskih postupaka za testiranje pojedinih hipoteza. U tu je svrhu upotrijebljen Kolmogorov-Smirnovljev (K-S) test normaliteta distribucije. Normalnost distribucija provjeravana je za sljedeće varijable: dob, samoprocjena ekonomskog statusa, broj bliskih prijatelja, samoprocjena dobivene podrške od obitelji, indeks osobne dobrobiti (PWI), indeks nacionalne dobrobiti (NWI) i Kontinuum mentalnog zdravlja (MHC-SF).

Kao što je vidljivo iz *Tablice 1*, prema vrijednostima Kolmogorov-Smirnovljevog testa, utvrđeno je statistički značajno odstupanje distribucije rezultata od normalne distribucije na svim varijablama korištenim u istraživanju. Treba uzeti u obzir kako je Kolmogorov-Smirnovljev test ponekad prestrog pokazatelj normalnosti distribucije jer je osjetljiv na veličinu uzorka te može biti značajan čak i kada su rezultati neznatno različiti od normalne distribucije (Field, 2013) pa se stoga pristupilo i razmatranju koeficijenata asimetričnosti i spljoštenosti. Kline (2005) navodi kako se zadovoljavajućim uvjetima za normalnost distribucija smatra koeficijent asimetričnosti u rasponu +/- 3 te koeficijent spljoštenosti u rasponu +/- 10. Indeksi asimetričnosti i spljoštenosti prema Klineovima parametrima normalnosti distribucije pokazuju (vidjeti *Tablicu 1*) da se sve distribucije, osim za varijablu 'dob' mogu smatrati normalnima pa je opravdano koristiti parametrijske postupke. S obzirom da će u daljnjoj obradi varijabla dobi biti korištena kao prediktor u binarnoj logističkoj regresiji, koja ne zahtijeva normalnost distribucija, opravdano ju je koristiti.

Tablica 1. Vrijednosti Kolmogorov-Smirnovljevog testa te koeficijenti asimetričnosti i spljoštenosti za sve korištene kontinuirane numeričke varijable na cjelokupnom uzorku (N=356)

Varijabla	K-S	S	K
Dob	0.234**	3.508	17.937
Ekonomski status	0.302**	-0.199	0.904
Broj bliskih prijatelja	0.210**	1.554	3.315
Podrška_obitelj	0.403**	-1.819	3.058
Indeks osobne dobrobiti	0.103**	-0.624	0.218
Indeks nacionalne dobrobiti	0.050*	-0.031	0.113
Kontinuum mentalnog zdravlja – kratka forma	0.066**	-0.347	-0.307

Legenda: K-S – vrijednost Kolmogorov-Smirnovljevog testa; S – koeficijent asimetričnosti; K – koeficijent spljoštenosti
 **p<,01; *p<,05

4.1. Deskriptivna analiza varijabli

Nakon što je prethodno utvrđeno da je opravdano koristiti parametrijske postupke, provedena je deskriptivna analiza podataka pri čemu su izračunate aritmetička sredina i standardna devijacija korištenih kontinuiranih numeričkih varijabli. Dobivene vrijednosti ovog dijela obrade nalaze se u *Tablici 2*.

Tablica 2: Aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalni i maksimalni rezultat te mogući raspon svih korištenih kontinuiranih numeričkih varijabli

Varijabla	M	SD	Min	Max	Mogući raspon
Dob	24.46	2.309	22	42	
Ekonomski status	3.04	0.759	1	5	1-5
Broj bliskih prijatelja	4.354	2.369	1	15	0-15
Podrška_obitelj	4.50	0.852	1	5	1-5
Indeks osobne dobrobiti	64.79	19.653	4.29	100	0-100
Indeks nacionalne dobrobiti	44.214	19.612	0	100	0-100
Samoprocjena mentalnog zdravlja	3.27	0.857	0.79	5	0-5

Legenda: Podrška_obitelj – samoprocjena razine podrške koju sudionici primaju od obitelji

Sudionici su svoj ekonomski status procjenjivali kao prosječan, dok je najčešći odgovor na pitanje "Koliko imate bliskih prijatelja?" bio - četiri. Sudionici razinu podrške koju primaju od obitelji procjenjuju visokom. Indeksi osobne i nacionalne dobrobiti pretvoreni su u skalne maksimume, a rezultati pokazuju kako je opće zadovoljstvo životom sudionika relativno pozitivno – u prijašnjim istraživanjima pokazalo se kako se Indeks nacionalne dobrobiti za sve zemlje svijeta kreće u rasponu viših vrijednosti od 60 do 80% skalnog maksimuma, a u zapadnim razvijenijim zemljama, taj raspon je uži (70-80%) što se smatra normativnim rasponom za vrijednost ukupne subjektivne kvalitete života. Što se tiče indeksa nacionalne dobrobiti, on je u Hrvatskoj nešto niži u odnosu na onaj u Australiji gdje iznosi 57% SM (Cummins, Eckersley, Pallant, Van Vugt i Misajon, 2003). Rezultati dobiveni na kontinuumu mentalnog zdravlja pokazuje da sudionici imaju prosječnu razinu mentalnog zdravlja.

Pokazalo se kako je 40 sudionika (11.2%) sudjelovalo u programu studentske razmjene Erasmus, od kojih je 29 sudionica i 11 sudionika. Broj sudionika koji nisu sudjelovali u programu studentske razmjene Erasmus je 316 (88.8%), od čega je 171 sudionica i 145 sudionika. Također, na pitanje "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?", 44% njih odgovorilo je potvrdno.

4.2. Spolne razlike

Ovim istraživanjem nastojale su se utvrditi i spolne razlike u namjeri sudionika za odlazak iz zemlje, ali i u poduzimanju konkretnih akcija ka tome. U Tablici 3 prikazane su frekvencije i postotak sudionika i sudionica koji su izrazili namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo.

Tablica 3. Frekvencije i postotak sudionika s obzirom na njihove odgovore na pitanje "Želite li otići živjeti i raditi u inozemstvo?"

Namjera odlaska		Spol		Ukupno
		M	Ž	
NE	N	71	126	197
	%	36%	64%	55.3%
DA	N	85	74	159
	%	53.5%	46.5%	44.7%

Legenda: M – muški spol; Ž – ženski spol; N – broj sudionika; % - postotak sudionika

Veći broj muškaraca izjavio je da želi otići živjeti i raditi u inozemstvo nego da ne žele, dok je veći broj žena izjavljivalo da ne žele otići nego da žele. S obzirom na to, hi-kvadratom se provjerilo je li ta razlika značajna. Pokazalo se da postoji statistički značajna razlika u spolu s obzirom na namjeru za odlazak i rad u inozemstvo ($\chi^2_{(1, N= 356)}=10.844$, $p<.01$) – muškarci više iskazuju namjeru za odlaskom iz zemlje nego žene.

Nadalje, istraživanje je imalo cilj utvrditi postoji li razlika s obzirom na spol u poduzimanju konkretnih akcija k nalaženju posla i odlasku u inozemstvo pa je to i ispitano hi-kvadrat testom.

Tablica 4: Frekvencije i postotak sudionika s obzirom na spol pri odgovoru na pitanje: "Jeste li do sada poduzeli konkretne korake ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo?"

Poduzimanje konkretnih koraka		Spol		Ukupno
		M	Ž	
NE	N	127	178	305
	%	41,64%	58,36%	85,67%
DA	N	29	22	51
	%	56,86%	43,14%	14,33%

Legenda: M – muški spol; Ž – ženski spol; N – broj sudionika; % - postotak sudionika

Hi kvadratom se pokazalo kako postoji razlika po spolu u poduzimanju konkretnih koraka ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo ($\chi^2_{(1)}=4.113$, $p<.05$), s tim da su muškarci češće izjavljivali da su poduzeli korake ka nalaženju posla u inozemstvu nego što su to napravile žene.

4.3. Prediktori namjere za odlazak iz zemlje

Za provjeru druge hipoteze, budući da je zavisna varijabla ovog istraživanja binarna, korištena je binarna logistička regresija. Provjereno je jesu li zadovoljene pretpostavke za njenu primjenu.

Prva pretpostavka je kako je neophodno uključiti sve relevantne prediktorske varijable u model (na temelju prethodnih istraživanja), a isključiti sve nevažne prediktore iz modela. Nadalje, sljedeća je pretpostavka binarne logističke regresije da reziduali moraju biti

međusobno nezavisni, npr. ne smiju se koristiti podaci ponovljenih mjerenja na istoj varijabli za iste sudionike koji su dobiveni u različitim vremenskim trenucima (Tenjović, 2014). Prve dvije pretpostavke su zadovoljene. Treća pretpostavka je da odnos između logaritma šansi kriterijske varijable i prediktora treba biti linearan. To se testira na način da se u model uključe interakcije između prediktora i njihovih logaritama šansi. Ako su interakcije značajne, pretpostavka je narušena (Wuensch, 2014). S obzirom na to, provjereno je jesu li te interakcije značajne te se pokazalo da nisu, što znači da je i ova pretpostavka zadovoljena. Četvrtom se pretpostavkom navodi kako prediktori ne smiju imati visoke međusobne korelacije (vidjeti *Tablicu 5*) jer one mogu dovesti do nerealno velikih standardnih grešaka logističkih koeficijenata (Tenjović, 2014). Najveća korelacija je ona među varijablama procjene razine podrške koja se prima od članova obitelji i rezultata na upitniku Kontinuum mentalnog zdravlja ($r=0.31$, $p<.01$), koja se ne smatra visokom. Nadalje, poželjno je da uzorak bude velik jer metoda maksimalne vjerodostojnosti po kojoj se procjenjuju logistički koeficijenti tada pokazuje najbolje rezultate te da postoje potpuni podaci za sve ispitanike na temelju kojih se ocjenjuju parametri regresijskog modela (Tenjović, 2014), što je slučaj u ovom istraživanju.

Tablica 5: Međusobne korelacije prediktora u binarnoj logističkoj regresiji

	Spol	Dob	Erasmus	Ekonomski status	Podrška obitelji	Broj prijatelja	Rodbina u inozemstvu	Indeks osobne dobrobiti	Indeks nacionalne dobrobiti	Samoprocjena mentalnog zdravlja
Spol	-	-.13	-.12	.26	-.00	.07	.001	.23**	-.17	.06
Dob		-	.02	-.03	-.07	.06	.009	-.19**	-.005	.03
Erasmus			-	.01	-.05	.02	.04	-.04	-.009	-.02
Ekonomski status				-	.07	.06	-.06	.10	.08	.19**
Podrška obitelji					-	.17**	.02	.22**	.20**	.31**
Broj prijatelja						-	-.001	.17**	.06	.21**
Rodbina							-	-.008	-.07	-.009
Indeks osobne dobrobiti								-	.23**	.21**
Indeks nacionalne dobrobiti									-	.18**
Samoprocjena mentalnog zdravlja										-

Legenda: ** p< .01, *p<.05

S obzirom da su prepostavke zadovoljene, provedena je binarna logistička regresija kako bi se ispitalo koje su varijable potencijalni prediktori namjere studenata za odlaskom iz zemlje. Zavisna varijabla bila je pitanje "Želite li otići živjeti i raditi u inozemstvo?" na koje su sudionici mogli odgovoriti s "DA" ili "NE", a predstavljala je namjeru studenata za odlaskom u inozemstvo. Kao nezavisne varijable, odnosno potencijalni prediktori korištene su varijable dob, spol, sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus tijekom studija (demografske varijable); samoprocjena ekonomskog statusa (ekonomska varijabla); procjena razine podrške od članova obitelji, broj bliskih prijatelja, rodbinske veze - član obitelji u inozemstvu (socijalna podrška); indeks osobne dobrobiti (PWI), indeks nacionalne dobrobiti (NWI) i upitnik mentalnog zdravlja (MHC) – psihološke varijable.

Omnibus testovi pokazali su kako je korišten model imao vrijednost testa $\chi^2=45.375$; $ss=10$; $p<.001$ pa se može reći kako je model povećao svoju mogućnost objašnjavanja u odnosu na model sa samom konstantom. Hosmer i Lemeshow testom dobio se statistički neznajčajni hi-kvadrat pokazatelj ($\chi^2=6.570$, $p>.05$), što ukazuje na to da je model dobro prilagođen podacima. Pseudo R2 pokazatelji (Cox i Snell R Square i Nagelkerke R Square) pokazuju koliko nezavisne varijable, tj. prediktori objašnjavaju promjene u zavisnoj varijabli te je Nagelkerke test bolji pokazatelj tog odnosa. Prema njemu, 16,7% varijance kriterija, odnosno namjere za odlazak iz Hrvatske objašnjeno je uključenim prediktorima. Klasifikacijska tablica pokazuje ispravnu klasifikaciju, odnosno koliko slučaja označenih s 0 (ne želim otići živjeti i raditi u inozemstvo) i 1 (želim otići živjeti i raditi u inozemstvo) su točno predviđeni. Za sudionike koji su izrazili da imaju namjeru otići iz Hrvatske, model predviđa 57,9% slučajeva točno. Za one koju nisu izrazili tu namjeru, model predviđa 73,4% slučajeva točno. S obzirom da svi testovi ukazuju na to da je model dobro prilagođen i da dobro prediktira, prešlo se i na samu logističku regresiju.

Kada se razmatra koliki postotak varijance objašnjavaju određeni skupovi varijabli pokazuje se sljedeće: demografski skup varijabli (spol, dob, iskustvo studentske razmjene Erasmus) značajno doprinosi modelu ($\chi^2=14.644$, $p<.05$) i objašnjava 5.6% varijance kriterija, odnosno namjere za odlazak iz Hrvatske. Kada se doda ekonomska varijabla, pokazuje se kako ona također značajno doprinosi modelu ($\chi^2=20.541$, $p<.05$) te je sada objašnjeno 7.8% varijance kriterija. Dodavanje socijalnog skupa varijabli (procjena razine podrške od strane obitelji, broj bliskih prijatelja i rodbina u inozemstvu) također značajno doprinosi modelu ($\chi^2=34.126$, $p<.01$) i sada je objašnjeno 12.8% varijance modela. Unošenjem i psiholoških varijabli u model (Indeks osobne dobrobiti, Indeks nacionalne

dobrobiti, samoprocjena razine mentalnog zdravlja – MHC-SF), statistički se značajno doprinosi modelu ($\chi^2=45.375$, $p<.01$) te je objašnjeno 16.7% varijance kriterija, ali se gubi značajnost varijable 'procjena ekonomskog statusa', što će biti objašnjeno kasnije u radu. Rezultati i koeficijenti konačnog modela prikazani su u *Tablici 6*.

Tablica 6. Rezultati binarne logističke regresije

Varijabla	B	Wald	Omjer izgleda	95% C.I.	
				Niži	Viši
Spol	1.038	16.499	2.825**	1.712	4.662
Dob	-.031	0.322	.969	.869	1.080
Erasmus	.812	4.764	2.253*	1.086	4.673
Ekon. status	-.232	2.016	.793	.575	1.092
Podrška obitelji	-.058	0.145	.944	.702	1.270
Broj prijatelja	-,127	5.287	.881*	.791	.981
Rodbina u inozemstvu	.243	1.061	1.276	.803	2.027
Indeks osobne dobrobiti	-.008	1.433	.992	.979	1.005
Indeks nacionalne dobrobiti	-.011	3.116	.989	.976	1.001
Samoprocjena mentalnog zdravlja	-.299	3.884	.742*	.551	.998

Legenda: B – koeficijenti binarne logističke regresije; Wald – vrijednost Waldovog testa; p – značajnost pojedinog prediktora; 95% C.I. – interval pouzdanosti;

** $p<.01$; * $p<.05$

Od prediktora korištenih u binarnoj logističkoj regresiji, kao značajni pokazali su se spol, sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus, broj bliskih prijatelja, te razina mentalnog zdravlja.

Što se tiče varijable spol, rezultati pokazuju kako postoji 2.825 puta veća vjerojatnost da će namjeru za odlazak u inozemstvo imati muškarci nego žene. Sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus također je statistički značajan prediktor namjere za odlazak u

inozemstvo – oni sudionici koji su bili na toj razmjeni imaju 2.253 puta veću vjerojatnost da će iskazivati namjeru za odlaskom. Također, i varijabla 'broj bliskih prijatelja' pokazala se statistički značajnim prediktorom u ovom istraživanju. Pokazalo se da, kako broj prijatelja raste za 1, 11.9% je manja vjerojatnost da će sudionici iskazivati namjeru za odlaskom iz zemlje. Kada je u pitanju razina mentalnog zdravlja, rezultati ukazuju na to da, što je ona veća (kako ona raste za jednu jedinicu), postoji 25.8% manja vjerojatnost da će sudionici imati namjeru za odlaskom iz Hrvatske.

S obzirom da se varijabla 'procjena ekonomskog statusa' prije uvođenja ostalih varijabli pokazivala statistički značajnim prediktorom, a kasnije se pokazala kao statistički neznčajna, valja utvrditi je li došlo do medijacijskog utjecaja neke od varijabli. Cilj je, dakle, ispitati koja varijabla je medijator odnosa varijable 'procjena ekonomskog statusa' i kriterija. Pretpostavlja se da su to varijable 'broj prijatelja' ili 'samoprocjena razine mentalnog zdravlja (MHC-SF)' jer su one statistički značajne. Za svrhu utvrđivanja medijacije koristio se postupak Barona i Kennya (1986) koji se sastoji od četiri uvjeta. Prvi je provesti regresijsku analizu koja bi trebala pokazati pridonosi li prediktor značajno kriteriju, tj. pridonosi li procjena ekonomskog statusa namjeri za odlazak iz zemlje. Pokazalo se da pridonosi ($OR=.729$, $p<.05$). Drugi uvjet je pokazati pridonosi li prediktor značajno medijatoru (pridonosi li ekonomski status broju bliskih prijatelja ili samoprocjeni razine mentalnog zdravlja). Pokazalo se da ekonomski status ne pridonosi značajno broju bliskih prijatelja ($\beta=.197$, $p>.05$), dakle, varijabla broj bliskih prijatelja nije medijator. Što se tiče samoprocjene razine mentalnog zdravlja, pokazalo se da ekonomski status pridonosi statistički značajno razini mentalnog zdravlja ($\beta=.215$, $p<.01$). Treći uvjet je utvrditi pridonosi li medijator značajno kriteriju, odnosno pridonosi li razina mentalnog zdravlja (MHC) namjeri za odlazak iz zemlje, što se u ranijoj analizi pokazalo da pridonosi. Posljednji uvjet je provedba binarne logističke regresijske analize (*Tablica 7*) koja će pokazati predviđa li prediktor (procjena ekonomskog statusa) kriterij (namjeru za odlazak iz zemlje) uz kontrolu efekta medijatora (razina mentalnog zdravlja), a da je u posljednjem koraku efekt prediktora smanjen. Ukoliko bi efekt prediktora bio smanjen, ali ostao statistički značajan, govorilo bi se o djelomičnoj medijaciji. U slučaju da smanjeni efekt prestane biti statistički značajan, riječ je o potpunoj medijaciji (Baron i Kenny, 1986).

Tablica 7. Rezultati binarne logističke regresije s kriterijem namjera za odlazak iz zemlje

Namjera za odlazak iz zemlje	Model	Varijable	B	Wald	P	Omjer izgleda
	1. korak	Procjena ekonomskog statusa	-.317*	4.681	.029	.728
	2. korak	Procjena ekonomskog statusa	-.241	2.574	.109	.786
		Samoprocjena razine mentalnog zdravlja	-.381*	8.334	.004	.683

**p<.01 ; *p<.05

Rezultati ukazuju da je nakon dodavanja varijable 'samoprocjena razine mentalnog zdravlja' (MHC-SF), utjecaj samoprocjene ekonomskog statusa smanjen i on je prestao biti statistički značajan, dakle, riječ je o potpunoj medijaciji – procjena razine mentalnog zdravlja medijator je između samoprocjene ekonomskog statusa i namjere za odlazak iz zemlje.

4.4. Izvori zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj

Kako bi se odgovorilo na problem ovog istraživanja, a koji se odnosi na ispitivanje izvora zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj studenata osječkog Sveučilišta, sudionicima su postavljena dva pitanja:

- "Navedite neke čimbenike koji Vam doprinose zadovoljstvu životom u Hrvatskoj odnosno u Osijeku. Što Vas čini zadovoljnim životom u sredini u kojoj živite?"
- "Navedite neke čimbenike koji Vam doprinose nezadovoljstvu životom u Hrvatskoj odnosno u Osijeku. Što Vas čini nezadovoljnim životom u sredini u kojoj živite?"

Odgovori sudionika na pitanje o izvorima zadovoljstva kvalitativno su obrađeni te su raspodijeljeni u pet kategorija (Tablica 8), kao i izvori nezadovoljstva (Tablica 9).

Tablica 8. Prikaz kvalitativnih kategorija o izvorima zadovoljstva životom u Hrvatskoj te frekvencije odgovora za pojedinu kategoriju

Izvori zadovoljstva	f
Okoliš i društveni događaji	143
Bliske osobe	119
Društvo općenito (sigurnost, način života)	93
Pogodnosti (besplatno školovanje, zdravstvo,...)	64
Vrijednosti (kultura, religija, patriotizam)	24

Legenda: f= frekvencija odgovora sudionika

Tablica 9. Prikaz kvalitativnih kategorija o izvorima nezadovoljstva životom u Hrvatskoj te frekvencije odgovora za pojedinu kategoriju

Izvori nezadovoljstva	f
Vlast i korupcija	154
Ekonomska situacija	108
Stopa nezaposlenosti	92
Mentalitet ljudi	63
Centralizacija	50

Legenda: f= frekvencija odgovora sudionika

Kvalitativnom analizom odgovora sudionika na prethodno navedena pitanja pokazalo se kako sudionici najčešće kao izvore zadovoljstva navode društvena događanja i socijalne odnose dok su kao izvori nezadovoljstva najčešće navedeni ekonomsko-politički čimbenici.

5. Rasprava

Ovim se istraživanjem nastojalo istražiti psihosocijalne prediktore namjere za odlazak iz zemlje i poduzimanja konkretnih koraka za odlazak iz zemlje kod studenata završnih godina studija i apsolutenata te ispitati eventualne spolne razlike, a zatim dobiti konkretnije informacije o izvorima (ne)zadovoljstva životom u Hrvatskoj. S obzirom na nalaze prijašnjih istraživanja, pretpostavilo se kako će muškarci češće izražavati namjeru za odlaskom, ali i poduzimati konkretne korake ka iseljavanju iz zemlje nego što će to činiti žene. Prijašnja

istraživanja u svijetu, ali i u Hrvatskoj, nisu toliko u obzir uzimala socijalne, a pogotovo psihološke determinante namjere za odlazak iz Hrvatske, iako joj i oni značajno doprinose. Stoga se u ovom istraživanju uključuju i ti čimbenici te se pokušalo ustanoviti koliko oni, u usporedbi s demografskim i ekonomskim čimbenicima, zapravo predviđaju namjeru za odlaskom mladih obrazovanih ljudi iz Hrvatske. Ovo istraživanje bavilo se i izvorima zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj te su se na taj način dobile i kvalitativne informacije o tome što prethodi tome da se ljudi odlučuju otići iz Hrvatske.

Popriličan postotak sudionika (44.7%) izjavio je da ima namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo. Domaća, ranija istraživanja koja su se bavila istim problemom pokazuju niže postotke studenata koji izražavaju namjeru za odlazak iz Hrvatske. Tako je Šverko (2005) svojim istraživanjem utvrdila kako gotovo jedna četvrtina studenata svakako želi ostati u Hrvatskoj, dok ih samo 6.7% svakako želi otići. 2013. godine Mlikota i Prelas Kovačević ispitivali su namjeru o odlasku kod studenata u Virovitici te se pokazalo kako 35% sudionika ponekad razmišljaju o odlasku i zapošljavanju u inozemstvu, 19% ih to čini često, a 25% vrlo često, dok samo 7% ispitanih studenata nikada o tome nije razmišljalo. Istraživanje Relje, Reić Ercegovca i Čerenića (2015) bavilo se analizom stavova studenata Splita i Sarajeva o namjeri odlaska u inozemstvo. Rezultati njihova istraživanja pokazali su nešto niži postotak sudionika koji imaju namjeru napustiti zemlju – nešto više od 74% sudionika iz Splita namjerava svakako ostati u svojoj zemlji ili bi radije ostalo, dok postotak onih koji bi radije ili svakako otišli iz zemlje iznosi 25%. To se može objasniti time da, iako su sve županije zahvaćene rastućim trendovima iseljavanja, ti su trendovi slabije izraženi u županijama koje ostvaruju najveću dobit od turizma (Župarić-Iljić, 2016). Borožan i Bojanić (2016) proveli su istraživanje čiji su sudionici bili studenti osječkog Sveučilišta te se pokazalo kako 53.06% sudionika izražava želju za ostankom u Osijeku, što je sličan postotak rezultatima ovog istraživanja. Osječko-baranjska županija (ali i općenito regija Slavonije) jedna je od županija koja prednjači po brojkama iseljavanja (Župarić-Iljić, 2016) pa nije iznenađujuće što i u ovom istraživanju ovoliki postotak studenata osječkog sveučilišta izražava namjeru za odlaskom. Župarić-Iljić (2016) daje moguće objašnjenje za visoki postotak studenata koji izražavaju namjeru za odlaskom - ulazak Hrvatske u Europsku Uniju. Sve je veći broj mogućnosti koje su se otvorile za radno aktivno stanovništvo. Prosperitetnije, europske zemlje nude niz privlačnih faktora (veća ponuda radnih mjesta, viša primanja, bolja poduzetnička klima i sl.), dok postoji i velik broj potisnih faktora - nepovoljna gospodarska situacija u Hrvatskoj, smanjenje stope zaposlenosti, visoka stopa nezaposlenosti, pad životnog standarda i dr., koji uzrokuju nezadovoljstvo stanovništva koji traže bolje prilike u inozemstvu.

Od 44.7% sudionika koji su izrazili namjeru za odlazak iz Hrvatske, veći je broj mladića (53.5%) nego djevojaka (46.5%) i ta razlika pokazala se statistički značajnom. Ti nalazi u skladu su i s drugim istraživanjima koja navode kako muškarci češće migriraju, odnosno, da su žene češće one koje odlučuju ostati u zemlji porijekla (Orosova i Gajdošova, 2017). Sljedeći je nalaz ovog istraživanja da postoji statistički značajna razlika po spolu u poduzimanju konkretnih akcija ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo, čime se potvrdila prva hipoteza ovog istraživanja. Jedno od mogućih objašnjenja tome su rezultati brojnih istraživanja koja pokazuju kako žene tijekom života imaju više bliskih prijatelja i izražajnije socijalne odnose nego muškarci. Također, žene pružaju više emocionalne podrške ljudima oko sebe te dobivaju više podrške natrag nego što pružaju i dobivaju muškarci. Te se razlike objašnjavaju općenitim razlikama u emocionalnosti i emotivnoj ekspresivnosti. Žene više naglašavaju intimnost i povjerenje kad se radi o prijateljstvima te su generalno empatičnije, ekspresivnije i ulažu više u živote svojih članova obitelji i prijatelja nego muškarci. (Bell, 1981). Stoga, moguće je kako su žene sklonije ostanku u zemlji nego migraciji jer žele očuvati te socijalne odnose. Nadalje, muškarci češće osjećaju socijalni pritisak da trebaju osigurati financijsku stabilnost, a jedan od načina da to ostvare je život u inozemstvu, odnosno u drugoj zemlji koja nudi bolje uvjete i financijsku sigurnost (Gubhaju i De Jong, 2009), dok na ženama nije toliki pritisak.

Također, prijašnja istraživanja pokazala su kako postoje nejednake mogućnosti u zemlji dolaska za muškarce i žene koji su migranti, tj. muškarci ne nailaze na poteškoće u jednakoj mjeri kao i žene, stoga muškarci češće imaju percepciju kako im je lakše izvesti to ponašanje nego što to imaju žene. Nadalje, namjera i sama odluka o odlasku u inozemstvo donekle je rizična jer se pojedinac pomiče od sigurnosti i poznatosti ka upravo suprotnome. Istraživanja su pokazala kako su muškarci podložniji donošenju rizičnih odluka nego što su to žene. Postoje i određene spolne razlike u percepciji vjerojatnosti negativnih posljedica uključivanja u rizična ponašanja, s tim da žene izvještavaju o većim vjerojatnostima za negativne posljedice. Prema nekim modelima, ljudi se uključuju u rizična ponašanja jer vjeruju da će biti uspješni i cijene uspjeh (Byrnes i Miller, 1999). Kao što je navedeno, u situaciji migracije, muškarci češće vjeruju kako će uspjeti naći zadovoljavajuć posao i sl. nego žene te će češće i poduzimati korake u tom smjeru.

Drugi problem ovog istraživanja bio je ispitati psihološke, socijalne, demografske i ekonomske varijable kao potencijalne prediktore namjere studenata za odlaskom iz zemlje te u kojoj mjeri koji od njih objašnjava ili ne objašnjava namjeru za odlaskom u inozemstvo.

U demografskom skupu varijabli, varijabla dob nije se pokazala kao značajan prediktor namjere za odlazak iz zemlje. Prema Državnom zavodu za statistiku, 2016. godine najveći broj odseljenih u inozemstvo bio je u dobi od 20 do 39 godina. Istraživanje Hercoga i van de Laara (2013) pokazalo je kako su studenti koji planiraju otići živjeti u inozemstvo u prosjeku stariji; od studenata koji izvještavaju o migracijskim planovima, oko 35% njih je u dobi od 27 godina ili starije, dok je u toj dobnoj grupi samo 10.8% sudionika koji ne žele otići iz svoje zemlje. Razlog zbog kojeg se dob u ovom istraživanju nije pokazala kao statistički značajan prediktor najvjerojatnije jest u tome što je najveći broj sudionika ovog istraživanja slične dobi, od 22 do 30 godina (njih 345 od 356), što nije dovoljno velik raspon da bi se mogli donositi zaključci o utjecaju dobi sudionika na namjeru za odlaskom iz zemlje (npr. da što je sudionik mlađi, veća je vjerojatnost da će iskazivati namjeru za odlazak ili obratno).

Nadalje, spol se pokazao kao statistički značajan prediktor namjere za odlazak iz Hrvatske, s tim da je 2.825 puta veća vjerojatnost da će namjeru iskazivati muškarci nego žene. Slične podatke prenosi i Državni zavod za statistiku - u 2016. godini, u ukupnom broju odseljenih osoba iz Hrvatske u inozemstvo veći je udio muškaraca (54.1%). Jedno moguće objašnjenje razlika među spolovima u namjeri odlaska iz zemlje je i činjenica da su muškarci manje selektivni i donose odluke brže i efikasnije, dok ženama dulje treba da donesu odluku jer preferiraju istražiti sve moguće ishode i mogućnosti situacije. Tijekom migracijskog procesa, žene se češće nego muškarci susreću s izazovima koji uključuju diskriminaciju na temelju spola, migracijskog statusa, nacionalnosti ili religije, lošijih radnih uvjeta, gubitka socijalne podrške i sl. (UNDESA, 2016). Također, vjeruje se kako muškarci i žene migriraju iz istih razloga i da su njihova migracijska iskustva ekvivalentna, što nije istina jer muškarci i žene nemaju identične socioekonomske uloge u svojim zemljama porijekla i dolaska. Dakle, *push* i *pull* faktori nisu jednaki za oba spola. Teret obiteljskih odgovornosti, kulturalne restrikcije za zadržavanje posla, poteškoće u pronalasku pristupa mreži koja će im pomoći pronaći posao u inozemstvu te nejednake mogućnosti otežavaju ženama odluku o odlasku (Kaminsky i Harvey, 2006).

Varijabla koja se sljedeća pokazala kao statistički značajan prediktor je i sudjelovanje u programu studentske razmjene Erasmus. Sudionici koji su sudjelovali u tom programu imaju 2.253 puta veću vjerojatnost da će imati namjeru otići živjeti i raditi u inozemstvo nego oni koji nisu bili uključene u takav program. Rezultati istraživanja Pareyja i Waldingera (2008) pokazuju kako period studiranja u inozemstvu za 15 do 20% povećava pojedincevu vjerojatnost rada u inozemstvu nakon diplomiranja. Također, Wiers-Jenssen (2008) pokazala je kako bivši mobilni studenti koji su kombinirali "domaće" obrazovanje s internacionalnim

iskustvom (npr. ERASMUS program), imaju više internacionalnih poslova u usporedbi s njihovim vršnjacima koji nisu bili mobilni za vrijeme fakulteta. Pokazalo se i kako postoji utjecaj prošlog ponašanja na namjeru, ali i na buduće ponašanje, odnosno, prošlo ponašanje dobar je prediktor budućeg (Smith, Manstead, Tarry i Louis, 2007). Pri donošenju odluke o novom ponašanju osobe će se oslanjati na svoje prijašnje iskustvo vezano za tu situaciju, odnosno na to koliko su uvjereni da to ponašanje mogu izvršiti i percepciju koliko lako, odnosno teško će to biti (Kidwell i Jewell, 2007). Također, ljudi koji su već izvršili određeno ponašanje, kasnije su mogli razmišljati o njegovim mogućim posljedicama i te postponašajne kognicije mogu ih voditi u njihovim budućim akcijama ili mogu pretpostaviti da su uvjeti koji su ih vodili u prijašnjem ponašanju prisutni i u sadašnjoj situaciji te mogu ponoviti takvo ponašanje bez provjere te pretpostavke (Albaracin i Wyer, 2000). Dakle, studenti koji su bili u inozemstvu na studentskoj razmjeni već imaju iskustvo iz prve ruke kako je to živjeti, a možda i raditi u inozemstvu. Oni već potencijalno imaju stvorene mreže kontakata, a samim time mogu biti uvjereniji da će se uspjeti lakše snaći u stranoj zemlji te doći do novih prilika kao što je zaposlenje i sl. Nakon studentskih razmjena, studenti često opisuju kako im je to iskustvo bilo izrazito pozitivno te je moguće da to pozitivno iskustvo studija u inozemstvu preslikavaju i na potencijalno buduće iskustvo života i rada izvan Hrvatske.

U mnogim se istraživanjima ekonomski faktor javljao kao dominantan motivator pri namjeri i/ili odluci za iseljavanjem iz zemlje (Gross and Schmitt 2010; Lowell 2009; prema Ravlik, 2014). Pogled prema kojem se očekuje da se ljudi sele iz područja nižih primanja u područja gdje su primanja veća, dominantan je u studijama migracije još od 1885. kada je Ravenstein formulirao ove zakone migracije (Ravlik, 2014). Ipak, u ovom se istraživanju u konačnom modelu nije pokazalo da je samoprocjena ekonomskog statusa statistički značajan prediktor migracije. Iako je procjena ekonomskog statusa prvotno imala statistički značajan doprinos kriterijskoj varijabli, tj. namjeri za odlazak u inozemstvo, pod utjecajem varijable procjena mentalnog zdravlja, njen se utjecaj smanjio i prestao je biti statistički značajan, što znači da je došlo do potpune medijacije. Potvrđivanje medijacije pruža vrijedne informacije o procesima koji se odvijaju između promatranih varijabli, odnosno, ukazuje na to da je odnos među varijablama takav da prediktor utječe na medijatorsku varijablu, koja uslijed toga utječe na kriterij (Shrout i Bolger, 2002; Holmbeck, 1997; prema Tadić, 2005). Dakle, pokazalo se kako je razina ekonomskog statusa povezana s razinom mentalnog zdravlja/dobrobiti – što je ekonomski status niži, niža je i razina mentalnog zdravlja. Kako se razina mentalnog zdravlja osobe smanjuje za jednu jedinicu, postoji 25.8% veća vjerojatnost da će osoba imati namjeru za odlazak iz zemlje. To se može potkrijepiti i nalazom istraživanja Družić Ljubotine i

Ljubotina (2014) koje je također pokazalo kako porast materijalnog statusa prati povećanje rezultata na dimenziji samoprocjena mentalnog zdravlja. Što se tiče veće vjerojatnosti za odlazak iz zemlje kako se mentalno zdravlje smanjuje, ona se može opisati "efektom zdravog migranta", teorijom koja predlaže da je manje vjerojatno da će pojedinci s lošijim zdravljem imati kapacitet i snagu da postanu migranti (Lu, 2008; prema Tinghög, 2009). S obzirom da su emigranti pretežito mladi ljudi s višom razinom obrazovanja nego oni koji ostaju u zemlji (okolnosti koje predviđaju bolji zdravstveni status), lako je pretpostaviti da oni neće "trpjeti status quo" u zemlji u kojoj nisu zadovoljni i gdje osjete posljedice na svoje mentalno zdravlje, nego će djelovati da ga promijene tražeći bolje uvjete u drugoj zemlji. Dakle, oni koji su zadovoljni, sretni i optimistični u manjoj mjeri imaju namjeru za odlaskom u odnosu na one koji su, ili postaju, nezadovoljni i nesretni u sredini u kojoj žive.

Kada su u pitanju socijalne varijable u ovom istraživanju, procijenjena razina podrške od strane obitelji kao ni član obitelji koji živi u inozemstvu, nisu se pokazali statistički značajnim prediktorima u ovom istraživanju, što je suprotno očekivanjima i prijašnjim istraživanjima, dok se broj bliskih prijatelja pokazao značajnim prediktorom namjere za odlazak iz zemlje (što je veći broj bliskih prijatelja, to je 11.8% manja vjerojatnost da će pojedinac imati namjeru za odlazak iz zemlje). Iako socijalne mreže predstavljaju važan oblik pomoći u prilagođavanju životu u inozemstvu, ovi sudionici su budući visokoobrazovani ljudi koji, najčešće, imaju određene vještine i sposobnosti boljeg prilagođavanja pa se manje oslanjaju na pomoć svoje socijalne mreže i kontakata pri traženju poslovnih mogućnosti u inozemstvu (Negron, 2012). Još jedno moguće objašnjenje toga je da u pitanju "Živi li sada netko od članova Vaše obitelji u inozemstvu?" nije točno navedeno na koje članove se misli – to može biti i šira rodbina s kojom sudionici možda nisu toliko povezani. Moguće je da bi se dobili drugačiji rezultati da se pitanje postavilo konkretnije, npr. "Živi li sada netko od članova Vaše uže obitelji u inozemstvu?". U istraživanju Negrona (2012) pokazalo se da to što pojedinac ima veliku mrežu ljudi u inozemstvu ne igra toliko veliku ulogu pri donošenju odluke o iseljavanju, kao činjenica da sudionik ima bliskog člana obitelji koji živi u inozemstvu, od roditelja, braće, partnera ili bliskih prijatelja. Bitno je naglasiti moguće razloge zašto se podrška obitelji nije pokazala statistički značajnim prediktorom, dok broj bliskih prijatelja je. U prijašnjim istraživanjima pokazalo se kako su socijalna podrška koju daje obitelj i socijalna podrška prijatelja različito procijenjene. Općenito se od članova obitelji očekuje da će pružati podršku i kad to čine, to se ne smatra nečim izuzetnim. U suprotnom, kad obitelj ne ispuni ono šta se od nje očekuje, obiteljski odnosi mogu postati narušeni. Što se tiče bliskih prijatelja, oni nemaju tako jaku obavezu pružanja socijalne podrške. Stoga, kad je

pruže, ona je jako cijenjena, a ako prijatelji i ne ispune očekivanja, osoba to neće doživjeti toliko negativno kao kad se radi o obitelji (Mirčeta, 2008). Tako osobe koje planiraju iseliti u inozemstvo očekuju da će i dalje imati bezgraničnu podršku obitelji, koja je uvijek tu. Veze s prijateljima nisu bezuvjetne i trebaju se održavati te se odlaskom u inozemstvo mogu lakše izgubiti, a u inozemstvu teže steći. Dodatno, istraživanje Lincolna (2001) pokazalo je kako su veća mreža socijalne podrške i veća razina integracije povezane s nižim razinama psihološkog distresa, što bi značilo da veća socijalna mreža (veći broj prijatelja) može djelovati kao zaštitnički faktor od npr. nezadovoljstva stanjem u državi i ostalih "push" faktora.

Od psiholoških varijabli, statistički značajnim prediktorom namjere za odlazak iz zemlje pokazala se samoprocjena razine mentalnog zdravlja, što je opisano ranije. Indeks osobne dobrobiti (PWI) koji se smatra mjerom subjektivne dobrobiti ili kvalitete života nije se pokazao statistički značajnim prediktorom namjere studenata za odlaskom iz zemlje. To se može objasniti time da je razina zadovoljstva životom relativno stabilna tijekom života (Lucas i Donnellan, 2007), kao i teorijom homeostaze subjektivne kvalitete života koja govori o tome da se kvaliteta života održava unutar normativnih vrijednosti usprkos promjenama zbog vanjskih utjecaja – značajne promjene dovode do privremene promjene u razini kvalitete života, ali prolaskom vremena, kvaliteta života vraća se na razinu karakterističnu za pojedinca (Cummins, 2000). Također, Ivlevs (2015) je svojim istraživanjem pokazao kako se veza zadovoljstva životom i namjerom za napuštanje zemlje može opisati U-distribucijom; ljudi koji su jako zadovoljni životom i koji su jako nezadovoljni životom najčešće će izjavljivati da imaju namjeru otići živjeti u inozemstvo (a sudionici ovog istraživanja imaju razinu zadovoljstva životom na donjem kraju teorijskog raspona normativnih vrijednosti koji je 60-80% skalnog maksimuma). Još jedan mogući razlog što se indeks osobne i indeks nacionalne dobrobiti nisu pokazali značajnim prediktorima namjere za odlaskom iz zemlje je i to što postoji pozitivna korelacija između ta dva konstrukta (iako ona nije visoka; $r=.22$; $p<.01$) - one mogu dovesti do nerealno velikih standardnih grešaka logističkih koeficijenata (Tenjović, 2014). Što se tiče nacionalne dobrobiti, ona i njene domene su distalnije i ljudi ih najčešće ne doživljavaju pretjerano osobnim pa se samim time ni indeks nacionalne dobrobiti ne pokazuje kao statistički značajnim prediktorom za odlazak iz zemlje. Ipak, budući da se njene domene mogu interpretirati i samostalno, možda bi se neke od njih pokazale kao značajnim prediktorima, kao npr. zadovoljstvo ekonomskom situacijom u Hrvatskoj ili vlastima i upravom jer su one usko povezane uz temu ovog rada – odlazak mladih obrazovanih ljudi u inozemstvo.

Prvi dio druge hipoteze, da će snažniji prediktori biti socijalna podrška i nezadovoljstvo životom, a procjena ekonomskog statusa slabiji, djelomično je potvrđen – broj bliskih prijatelja (socijalna podrška) pokazao se statistički značajnim prediktorom namjere za odlazak iz zemlje, dok se (ne)zadovoljstvo životom nije pokazalo istim, kao ni procjena ekonomskog statusa. Drugi dio druge hipoteze, da će psihološke i socijalne varijable biti značajniji prediktori namjere za odlaskom u odnosu na demografske i ekonomske, potvrđen je – demografske, ekonomska, socijalne i psihološke varijable zajedno objašnjavaju 16.7 % varijance kriterija, a najveći doprinos imaju socijalne i psihološke varijable (zajedno tvore 8.9% varijance kriterija).

Kako bi se dobile kvalitativne informacije na problematiku ovog istraživanja, ispitalo se koji su to izvori zadovoljstva, odnosno, nezadovoljstva životom u Hrvatskoj studenata osječkog sveučilišta. Pokazalo se kako su društvena događanja i socijalni odnosi izvor zadovoljstva, a ekonomsko-politički čimbenici (korupcija, niski standard, nezaposlenost) izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj, čime se potvrdila i treća hipoteza. Sukladno tome, Leko (2018) je ispitivanjem varijabli ovog istraživanja dobila kvantitativne rezultate da su sudionici ovog istraživanja najviše zadovoljni odnosima s bližnjima, pripadnosti zajednici i stanjem okoliša, a najmanje zadovoljni sigurnošću u budućnost, životnim standardom, vladom i ekonomskom situacijom. Istraživanje Eurostata (2012; prema Skoblar, 2016) pokazalo je kako su u različitim područjima života, hrvatski građani procijenili obiteljski život i stanovanje kao područja kojima su najzadovoljniji, a životni standard kao područje kojim su najmanje zadovoljni.

Postoje određena metodološka ograničenja ovog istraživanja. Kao prvo, sudionici su studenti pa se nalazi ne mogu generalizirati na cijelu populaciju. Poželjno bi bilo istražiti i razliku među sudionicima koji su još uvijek studenti i onima koji su fakultet završili unatrag tri godine. Zatim, neke su varijable ovog istraživanja postavljene preopćenito – npr. varijabla "razina podrške članova obitelji" mogla se postaviti i na konkretniji način: "razina podrške članova obitelji za odlazak iz zemlje". U buduću bi ovaj konstrukt bilo korisno ispitati u okviru teorije razložne akcije te komponente te teorije (stav prema ponašanju i subjektivne norme) uključiti kao konstrukte u budućim istraživanjima ovog područja. Nadalje, preporuča se napraviti i longitudinalno istraživanje, tj., valjalo bi provjeriti koliki je postotak ljudi koji je izjavio da ima namjeru za odlazak iz zemlje zbilja to i učinilo. Ono što se u prijašnjim istraživanjima pokazalo kao prediktor namjere za odlazak iz zemlje, a nije istraženo u ovom istraživanju, je i ličnost – ljudi skloniji riziku, skloniji su i migraciji (Jokela, 2009). Također, treba istražiti bi li se domene nacionalne dobrobiti, kao samostalni konstrukti, pokazale kao

značajni prediktori odlaska mladih obrazovanih ljudi iz Hrvatske. Isto tako, bilo bi zanimljivo istražiti i percepciju sudionika o tome koliko bi bili zadovoljni životom u zemlji u koju bi migrirali.

Ovo istraživanje nosi i niz implikacija, s obzirom na temu koja je vrlo aktualna i problematična, posebice zadnjih par godina, u Hrvatskoj. Pokazalo se da velik postotak mladih, visokoobrazovanih ljudi, bez obzira na prosječnu razinu osobne dobrobiti, ima namjeru iseliti iz Hrvatske. Na taj način Hrvatska se suočava s velikim problemom gubitka reproduktivno sposobnog stanovništva, ali ujedno i intelektualne radne snage. Također, iako se razina nacionalne dobrobiti nije pokazala statistički značajnim prediktorom namjere za odlaskom iz zemlje, ona je i dalje nešto niža od razina nacionalne dobrobiti nekih drugih zemalja, kao i osobne dobrobiti, što je ipak indikator da postoje izvori nezadovoljstva životom u Hrvatskoj kod studenata, što se i pokazalo kvalitativnom analizom. Također, ovim istraživanjem pokazalo se kako su ekonomski čimbenici povezani s nekim psihološkim čimbenicima (razina mentalnog zdravlja), što se onda može odražavati (vjerojatno se i odražava) na društvo u cjelini, koje je nezadovoljnije te potencijalno ima veću vjerojatnost razvoja problema s mentalnim zdravljem, i/ili sniženu razinu dobrobiti i zadovoljstva životom. Svakako postoji potreba za intervencijama koje bi bile usmjerene prema mladim hrvatskim građanima – prvotno ekonomsko-političkim koje bi se odnosile na aktivnosti povećanja zaposlenosti, ali, naravno, i psihološkim koje bi nudile podršku mladim ljudima i opremale ih vještinama za uspješno nošenje sa stresnim situacijama.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti psihosocijalne prediktore namjere studenata za odlazak iz zemlje te postotak studenata koji su poduzeli konkretne korake u tom smjeru. Također, ispitali su se izvori njihovog zadovoljstva i nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

Prva hipoteza je potvrđena - postoji razlika po spolu u poduzimanju konkretnih koraka ka nalaženju posla i odlasku u inozemstvo - muškarci više izjavljuju kako su poduzeli korake ka nalaženju posla u inozemstvu nego što su to napravile žene.

Druga hipoteza također je potvrđena jer se pokazalo kako psihološke i socijalne varijable objašnjavaju veći dio varijance kriterija, namjere za odlaskom, u odnosu na demografske i ekonomske.

Također, kvalitativnom obradom odgovora sudionika potvrdila se i treća hipoteza – sudionici su izvještavali kako su im socijalne veze (bliske osobe, društvo općenito) izvor

zadovoljstva, a ekonomska situacija (korupcija, nezaposlenosti i sl.) izvor nezadovoljstva životom u Hrvatskoj.

Dobiveni rezultati sugeriraju važnost psihosocijalnih varijabli pri istraživanju namjere za odlazak iz zemlje kod visokoobrazovanih ljudi, što je u dosadašnjim istraživanjima često bilo zanemarivano. Stoga su potrebna daljnja istraživanja na ovu temu koja će također obuhvatiti sve čimbenike i donijeti nova saznanja koja će pomoći povećanju zadovoljstva životom u Hrvatskoj.

Literatura

- Ajzen, I., Dasgupta, N. (2015). *Explicit and implicit beliefs, attitudes, and intentions: The role of conscious and unconscious processes in human behavior*. New York: Oxford University Press.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.
- Ajzen, I., Madden, T. J. (1986). Prediction of goal-directed behavior: Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22, 453-474.
- Albaracin, D.M., Wyer, R.S. (2000). The Cognitive Impact of Past Behaviour: Influences on Beliefs, Attitudes, and Future Behavioral Decisions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(1), 5–22.
- Avetikyan, L. (2013). *Brain Drain in Armenia: The Impact of Education on Migration Intentions*. Diplomski rad. American University of Armenia.
- Baron, R. M. i Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bell, R. R. (1981). *Worlds of friendship*. Beverly Hills: Sage.
- Borozan, Đ., Barković Bojanić, I. (2016). Migration motives of University Students: An Empirical Research. *International Migration*, 53(1), 66-82.
- Byrnes, J.P., Miller, D.C.(1999). Gender differences in Risk Taking: A Meta Analysis. *Psychological Bulletin*, 125(3), 367-383.
- Chindarkar, N. (2014). Is subjective well-being of concern to potential migrants from Latin America? *Social Indicator Research*, 115(1), 159–182.
- Cummins, R.A., Eckersley, R., Pallant, J., Van Vugt, J. i Misajon, R. (2003). Developing a national index of subjective wellbeing: The Australian Unity Wellbeing Index. *Social Indicators Research*, 64, 159-190.
- Cummins, R. A. (2000) Objective And Subjective Quality Of Life: An Interactive Model. *Social Indicators Research*, 52, 55–72.
- De Jong, G.F. (2000). Expectations, gender, and norms in migration decision-making. *Population Studies*, 54(3), 307-319.

- Dhillon, R., Hafiz, S. (2017). Personality, Social Support and Family Environment: A Comparative View in Migrants and Non Migrants. *Indian Journal of Positive Psychology*, 8(4), 607-610.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3).
- Družić Ljubotina, O., Ljubotina, D. (2014). Odnos siromaštva i nekih aspekata psihološke dobrobiti. *Socijalna psihijatrija*, 42, 86-101.
- Field, A. P. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics (4th edition)*. London: Sage publications.
- Golub, B. (2004). *Hrvatski znanstvenici u svijetu: socijalni korijeni u prostoru i vremenu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Golub, B. (1992). *Neki aspekti potencijalnog odliva znanstvenika u inozemstvo*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.
- Gorup, T.(2015). *Suvremena transmigrantska iskustva visokoobrazovanih Zagrepčana*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Gödri, I., Feleky, G.A. (2014). *Migration intentions – between dreams and definite plans. The impact of life-courses events on different types of migration potential*. Budapest: European Population Conference.
- Graham, C., Markowitz, J. (2011). Aspirations and Happiness of Potential Latin American Immigrants. *Journal of Social Research and Policy* 2(2), 9–25.
- Gubhaju, B., De Jong, G.F. (2009). Individual versus Household Migration Decision Rules: Gender and Marital Status Differences in Intentions to Migrate in South Africa. *International Migration*, 47(1), 31-61.
- Haitler, S. (2012). *How Gender Differences Make Decision-Making Difficulties*. preuzeto 12.5.2018 s: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/resolution-not-conflict/201202/how-gender-differences-make-decision-making-difficulties>
- Hanson Frieze, I., Boneva, B.S. (2001). Toward a concept of a migrant personality. *Journal of Social Issues*, 57(3), 477-491.
- Heering, L., van der Erf, R., van den Wissen, L. (2004). The Role of Family Networks and Migration Culture in the Continuation of Moroccan Emigration: A Gender Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 323-337
- Hercog, M., van de Laar, M. (2013). *Determinants of international mobility decision: The case-study of India*. Maastricht: Maastricht Economic and social Research Institute on Innovation and Technology.

- Herman, K., Ostrander, R. (2007). Do Family Environments and Negative Cognitions of Adolescents With Depressive Symptoms Vary by Ethnic Group? *Journal of Family Psychology*, 21(2), 325-330.
- Hornstein Tomić, C., Pleše, B. (2014). *Skilled mobility as a challenge for Croatian diaspora and migration policies*. Hrvatski Iseljenički Kongres, neobjavljeni rad.
- International Wellbeing Group (2013). *Personal Wellbeing Index: 5th Edition*. Melbourne: Australian Centre on Quality of Life, Deakin University.
- Ivlevs, A. (2015). *Happy moves? Assessing the link between life satisfaction and emigration intentions*. Bristol: Bristol Business School.
- Ivošević, V., Šćukanec, N. (2012). *Vodi li akademska mobilnost k odljevu mozгова?* Zagreb: Institut za razvoj obrazovanja
- Jokela, M.(2009). Personality predicts migration within and between U.S. states. *Journal of Research in Personality*, 43, 79–83.
- Kainth, G.S.K. (2010). Push and Pull Factors of Migration: A Case Study of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/30036/>
- Karalić, M. (2017). *Promjene u demografskoj slici republike hrvatske od popisa stanovništva 2011. do 2017. godine*. Diplomski rad. Split: Ekonomski fakultet.
- Keyes, C. L. M. (2009). *Atlanta: Brief description of the Mental Health Continuum–Short Form (MHC–SF)*. Resource document. Emory University web site. preuzeto 14.4.2018. s: www.sociology.emory.edu/ckeyes.
- Kidwell, B., Jewell, R.D. (2007). The Moderating Effects of Past Experience on Behavioral Intentions. *Advances in Consumer Research*, 34, 555-556.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling (2nd ed.)*. New York: Guilford Press.
- Knezović, S., Grošinić, M. (2017). *Migration trends in Croatia*. Zagreb: Hanns-Seidel-Stiftung.
- Kostenjevečki, T. (2002). *Psihološki aspekti nezaposlenosti*. Silba: Zbornik radova XII. ljetne psihologijske škole.
- Leko, T. (2018). *Odnos kolektivnog samopoštovanja, osobne i nacionalne dobrobiti*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet.
- Li, M., Hanson Frieze, I., Horvat, J., Mijoč, J., Olson J.E. (2012). Reasons for Leaving Home: Comparing Predictors of Wanting to Migrate and Travel in Croatian Undergraduates. *Migracijske i etničke teme*, 28(1), 7-27.

- Lincoln, K.D. (2000). Social Support, Negative Social Interactions, and Psychological Well-Being. *Social Service Review*, 74(2), 231-252.
- Lucas, R.E. and Donnellan, M.B. (2007). How Stable Is Happiness? Using the Starts Model to Estimate the Stability of Life Satisfaction. *Journal of Research in Personality*, 41, 1091-1098.
- Mara, I. and Landesmann, M. (2013). *Do I Stay because I am Happy or am I Happy because I Stay? Life Satisfaction in Migration, and the Decision to Stay Permanently, Return and Out-migrate*. Wien: Wiener Institut fur Internationale Wirtschaftsvergleiche.
- Mežnarić, S. (2003). Migracijske aktualnosti: stanje, problemi, perspektive paradigmi istraživanja. *Met*, 19 (3-4).
- Miljković, D. (2013). Zdravlje i subjektivna dobrobit. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 7, 223-237.
- Mirčeta, M. (2008). *Sociodemografske osobine, socijalna podrška, zadovoljstvo životom i odnos prema smrti starih*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Mlikota, D., Prelas Kovačević, A. (2013). Veličina potencijalnog "odljeva mozгова" studenata Visoke škole za menadžment u turizmu i informatici u Virovitici. *Praktični menadžment*, 4(2), 32-42.
- Negron, R. (2012). Personal Networks and Migration Decision: The Case of Jamaican Brain Drain. *Journal of Identity and Migration Studies*, 6(1), 43-63.
- Orosova, O., Gajdošova, B. (2017). *Emigration Intentions and risk behaviour among university students*. Košice: P.J. Šafarik University.
- Otrachshenko, V., Popova, O. (2014). Life (Dis)Satisfaction and the Intention to Migrate: Evidence from Central and Eastern Europe. *Journal of Socio-Economics* 48, 40– 49.
- Parey, M., Waldinger, F. (2011). Studying abroad and international labour market mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS. *The Economic Journal*, 121(551), 194-222.
- Polgreen, L., Simpson, N. (2011). Happiness and International Migration. *Journal of Happiness Studies*, 12(5), 819-840.
- Pokos, N. (2017). Osnovna demografska obilježja suvremenog iseljavanja iz Hrvatske. *Političke analize*, 7(31), 16-23.
- Rath, T., Harter, J. (2010). *The Economics of Wellbeing*. Washington, D.C.: Gallup.
- Ravlik, M. (2014). *Determinants of international migration: a global analysis*. Göttingen: National Research University - Higher School of Economics.

- Relja, R., Reić Ercegovac, I., Čerenić, V. (2015). Potrebe, mogućnosti i namjera odlaska u inozemstvo: analiza stavova studenata iz Splita (RH) i Sarajeva (BIH). *Andragoški glasnik*, 19 (1-2), 1-21.
- Sprenger, E. (2013). *The Determinants of International Migration in the European Union: An Empirical Analysis*. Regensburg: Leibniz Institut für Ost- und Südosteuropaforschung
- Stubbs, P., Zrinščak, S. (2017). Policy vacuum in the face of a new wave of emigration from Croatia. *European Social Policy Network*.
- Smith, J., Manstead, A.S., Tarry, D.J., Louis, W.R. (2007). Interaction Effects in the Theory of Planned Behavior: The Interplay of Self-Identity and Past Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 37(11), 2726–2750.
- Skoblar, N. (2016). Utjecaj kvalitete i zadovoljstva životom na migraciju mladih u općinama Privlaka i Vir. Diplomski rad. Split: Ekonomski fakultet.
- Šverko, I. (2005). Studentske namjere odlaska u inozemstvo: veličina potencijalnog "odljeva mozgova" i njegove odrednice u 1995., 1997. i 2004. godini. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 14(6), 1149-1174.
- Šverko, I. (1996) *Neke psihologijske determinante "odljeva mozgova" u Hrvatskoj*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Tadić, M. (2005). *Moderatorski i medijacijski utjecaj samopoštovanja na odnos temeljnih crta ličnosti i neverbalnih socijalnih vještina*. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Tenjović, L. (2006) *Statistika u psihologiji*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Tinghög, P. (2009). *Migration, Stress and Mental Ill Health. Post-migration Factors and Experiences in the Swedish Context*. Linköping: Linköping University, Faculty of Arts and Sciences.
- UNDESA (2016), preuzeto 12.5.2018. s: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-migration.pdf>
- Van Dalen, H., Henkens, K. (2013). *Explaining Emigration Intentions and Behaviour in the Netherlands, 2005-10*. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute.
- Wiers-Jensen, J. (2008). Does Higher Education Attained Abroad Lead to International Jobs? *Journal of Studies in International Education*, 12(2), 101 – 130.
- Williams, D.R., Collins, C. (1995). Socioeconomic and Racial Differences in Health: Patterns and Explanations. *Annual Review of Sociology*, 21, 349-386.

- World Health Organisation (2014). Mental health: a state of well-being. preuzeto 18.5.2018.
s: http://www.who.int/features/factfiles/mental_health/en/
- Wuensch, K.L. (2014). Binary Logistic Regression with SPSS. preuzeto 15.6.2018. s:
<http://core.ecu.edu/psyc/wuenschk/MV/Multreg/Logistic-SPSS.PDF>
- Župarić-Iljić, D. (2016). *Iseljavanje iz Republike Hrvatske nakon ulaska u Europsku uniju*.
Zagreb: Friedrich Ebert Stiftung.